

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Darko Dragosavljević

**Habsburška politika prema širenju reformacije u Svetom Rimskom
Carstvu**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest

Darko Dragosavljević

JMBAG: 0009077263

Habsburška politika prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu

DIPLOMSKI RAD

Diplomski sveučilišni studij: Povijest i Filozofija, Povijest i interpretacija baštine

Mentor: Doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Rijeka, rujan 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao diplomski rad pod naslovom

Habsburška politika prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu

i da sam njegov autor.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Student

Potpis

SAŽETAK

Kao tema ovoga diplomskog rada se je obrađuje politika Habsburgovaca prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu. Pri pisanju ovoga rada su se kao primarni izvori koristili nalog Karla V. o potpunom uništenju raskola i sekta iz 1550. godine, Augsburški vjerski mir iz 1555. godine i Westfalijski mir iz 1648. godine. Ranonovovjekovna povijest Svetog Rimskog Carstva je započela krunidbom Maksimilijana I. Za vrijeme vladavine cara Maksimilijana I. Habsburškog Habsburgovci su se počeli pretvarati u veliku silu. Kao početak reformacije se može uzeti 1517. godina kada je Martin Luther na vrata wittenberške crkve pribio svoj tekst usmjeren protiv prodaje oprosta. Lutherove teze su svi staleži shvaćali na različite načine. Luther je isto tako uživao podršku plemstva i narodnih masa. Protiv reformacije se je okrenuo car Svetog Rimskog Carstva Karlo V. koji je putem Wormskog edikta iz 1521. godine Luthera proglasio heretikom i prognanikom. Godine 1555. je, nakon rata između plemića pristaša reformacije i cara, bio sklopljen Augsburški vjerski mir kojim se potvrdilo pravo plemića da određuju vjeru svojih podanika. Crkva je na reformaciju na početku blago reagirala. Kasnije je njena reakcija eskalirala te je Luther, zajedno s svojim pristašama, putem papine bule 1521. godine bio službeno ekskomuniciran iz Crkve. Refomacija se širila Svetim Rimskim Carstvom zahvaljujući plemstvu i tisku. Politika Habsburgovaca je prema širenju reformacije bila promjenjivog karaktera. Naime, za vrijeme Karla V. i Ferdinanda I. ona je uglavnom bila represivne prirode, dok je za vrijeme Ferdinandovih sinova Maksimilijana II. i Karla VI. bila pomirljive prirode. Do represivne politike ponovno dolazi za vrijeme vladavine cara Rudolfa II. i Ferdinanda II. Do toleratne politike prema reformaciji i njenom širenju dolazi za vrijeme vladavine cara Ferdinanda III.

Ključne riječi: reformacija, Martin Luther, Habsburgovci, Pazinska knežija, Sveto Rimsko Carstvo

ABSTRACT

The policy of Habsburgs towards the spread of the Reformation in the Holy Roman Empire was discussed as the topic of this paper. The order of Charles V on the complete destruction of schisms and sects from 1550, the Religious peace of Augsburg from 1555 and the Peace of Westphalia from 1648 were used as primary sources in writing of this paper. Early modern history of the Holy Roman Empire began with the coronation of Maximilian I Habsburg as emperor. During the reign of Emperor Maximilian I of Habsburg, the Habsburgs began to turn into a great power. The year 1517 can be taken as the beginning of the Reformation, when Martin Luther nailed his text against sale of pardons to the door of the Wittenberg church. All classes understood Luther's theses in different ways. Luther also enjoyed the support of the nobility and masses. The emperor of the Holy Roman Empire, Charles V, turned against the Reformation, and by means of the Edict of Worms from 1521, Luther was declared a heretic and a exile. In 1555, after the war between the nobles who supported Refomation and the emperor, the Augsburg Peace was concluded, which confirmed the right of the nobles to determine the religion of their subjects. At the beginning, the church reacted midly to the Reformation. Later, it's reaction escalated and Luther, together with his supporters, was officially excommunicated from the Church by papal bull in 1521. The Refomation spread through the Holy Roman Empire thanks to nobility and the press. The policy of Habsburgs towards the spread of the Reformation was of changing character. Namely, during the time of Charles V and Ferdinand I, it was mostly of a repressive nature, while during the time of Ferdinand's sons, Maximilian II and Charles VI was of conciliatory nature. The repressive policy occured again during the reign of emperor Rudolf II and Ferdinand II. The tolerant policy towards the Refomation and its spread came during reign of emperor Ferdinand III.

Keywords: the Reformation, Martin Luther, Habsburgs, the Principality of Pazin, the Holy Roman Empire

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. SVETO RIMSKO CARSTVO I OBITELJ HABSBURG	2
2.1. Sveto Rimsko Carstvo prije i tijekom reformacije.....	2
2.2. Obitelj Habsburg u Svetom Rimskom Carstvu prije i tijekom reformacije.....	9
3. REFORMACIJA I NJENO ŠIRENJE U SVETOM RIMSKOM CARSTVU	15
3.1. Reformacija.....	15
3.2. Širenje reformacije u Svetom Rimskom Carstvu.....	28
4. HABSBURŠKA POLITIKA PREMA ŠIRENJU REFORMACIJE U SVETOM RIMSKOM CARSTVU.....	33
4.1. Karlo (V.).....	33
4.2. Ferdinand (I.).....	37
4.3. Politika ostalih Habsburgovaca prema reformaciji.....	38
5. ZAKLJUČAK.....	46
6. LITERATURA.....	47

1. UVOD

U ovom radu se kao tema obrađuje politika obitelji Habsburg prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu. Naime, nastoji se dokazati promjenjivi karakter njihove politike glede tog pitanja. Politika Habsburgovaca prema širenju reformacije je za vrijeme vladavine svakog člana te obitelji bila različita, čemu su pridonijeli brojni faktori. Njihova politika prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu dokazana je korištenjem kronološkog pristupa (naime, opisana je politika koju je provodio svaki član obitelji Habsburg glede tog pitanja) i korištenjem primarnih izvora. U prvom poglavlju ovoga rada govori se o samom Svetom Rimskom Carstvu od krunidbe Maksimilijana I. Habsburga pa do kraja Tridesetogodišnjeg rata, a nakon toga o obitelji Habsburg sve od vladavine cara Maksimilijana I. pa do Tridesetogodišnjeg rata. U drugom poglavlju ovoga rada obrađuje se reformacija (situacija koja joj je prethodila, Martinu Luther kao njen inicijator te tijek njenog odvijanja). Nakon toga slijedi opis širenja reformacije na području Svetog Rimskog Carstva. Treće poglavlje ovoga rada bavi se politikom Habsburgovaca prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu. Najprije se opisuje politika cara Karla V. prema širenju reformacije nakon čega se opisuje politika nadvojvode Ferdinanda glede tog pitanja, politika njegovih sinova i njihovih nasljednika. Za pisanje ovoga rada kao primarni izvori korišteni su Nalog cara Karla V. o potpunom uništenju raskola i sekta iz 1550. godine (RIIF – 80 – 1786), Augsburški vjerski mir (prijevod: Emil Reich) i Westfalijski mir (prijevod: Thomas A. Brady i Julie K. Tanaka). Od sekundarnih izvora korištene su knjige, članci i internet stranice.

2. SVETO RIMSKO CARSTVO I OBITELJ HABSBURG

2.1. Sveto Rimsko Carstvo prije i tijekom reformacije

Ranonovovjekovna povijest Svetog Rimskog Carstva je započela s carem Maksimilijanom I., pripadnikom obitelji Habsburg. Taj je car bio okrunjen 1486. godine u Aachenu nakon što je iste godine bio izabran u Frankfurtu.¹ Za vrijeme ovoga cara Sveto Rimsko Carstvo je ponovno, putem mira sklopljenog u Senlisu 1493. godine, steklo kontrolu nad područjem Burgundije koje je bilo pod francuskom vlašću. Time je Maksimilijan osigurao moć svoje obitelji i spriječio podjelu tadašnje Nizozemske.² Osim u vraćanju carskih teritorija, car je sudjelovao u ratovima koji su se vodili oko Burgundije, Nizozemske i Italije zbog kojih je sklapao različite saveze.³ Ovaj car je isto tako 1508. godine uzeo carski naslov bez krunidbe od strane pape (papa Julije II. je pristao na ovakvo stjecanje ovoga naslova). Time je Maksimilijan I. bio ujedno i prvi car okrunjen bez sudjelovanja pape pri krunidbenoj ceremoniji.⁴ Za vrijeme njegove vladavine Sveto Rimsko Carstvo isto tako doživljava promjene u svom nazivu. Naime, njegovo novo ime se je prvi put pojavilo u jednom spisu iz 1512. godine, prema kojem se je ono nazivalo Svetim Rimskim Carstvom Njemačke Narodnosti.⁵ Osim ratovanjima, Maksimilijan I. se je isto tako bavio unutarnjim reformama u Carstvu. Nakon njegove smrti 1519. godine njegovim nasljednikom postaje Karlo V. koji je uz habsburšku carsku krunu još posjedovao i onu španjolsku. Naime, Karlo je 1515. godine od oca nasljedio Flandriju, Zeelandiju, Holandiju i Artois, a 1516. godine je od svoje majke kao posjede nasljedio Aragon, Kastiliju i posjede u Americi.⁶ Carsku krunu je Karlo V. dobio uz pomoć nižeg plemstva. Naime, njegov protukandidat za carsku krunu je bio francuski kralj Franjo I. kojeg su podržali njemački kneževi. S druge strane, Karla V. su podržali pripadnici nižeg njemačkog plemstva. Karlo V. je na kraju, uz pomoć novca kojim su ga opskrbile obitelji Fugger i Welser, uspio postići da ga izborni knezovi proglašaju za cara Svetog Rimskog Carstva.⁷ Nakon toga je, 1521. godine, započeo prvi sukob između Carstva i Francuske. Naime, Karlova je vojska, zajedno s onom engleskog kralja Henrika VIII., krenula iz Nizozemske u Italiju. Prva etapa tog sukoba je završila porazom francuske vojske kod Pavije i zarobljavanjem francuskog kralja Franje I.

¹ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/maksimilijan-i-habsburski>

² <https://www.enciklopedija.hr/clanak/maksimilijan-i-habsburski>

³ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/maksimilijan-i-habsburski>

⁴ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/maksimilijan-i-habsburski>

⁵ Noël, 1998., 56.

⁶ Bertoša, 2004., 15.

⁷ Bertoša, 2004., 15.

1525. godine.⁸ Franjo I. je svoju slobodu zaradio 1526. godine kada je s Karlom V. potpisao mirovni ugovor u Madridu. Ovaj ugovor je francuskog kralja obvezao na vraćanje Burgundije i na odricanje od pretenzija u Italiji i Flandriji.⁹ Ovaj poraz očito nije pokolebao francuskog kralja jer je, unatoč potpisanom miru, odlučio nastaviti ratovati protiv Karla. U ovoj etapi tog sukoba Franjo I. je dobio dvojicu novih saveznika: tadašnjeg papu Klementa VII. i prijašnjeg Karlovog saveznika Henrika VIII.¹⁰ Prva faza habsburško – francuskog sukoba je završila mirom u Cambreisu kojim je Francuska u svoj posjed ponovno dobila Burgundiju uz uvjet da se odrekne svog suvereniteta u Flandriji i Artoisu. Prema ovom miru, Francuska se je isto tako morala odreći svojih pretenzija na područje Italije. Karlo V. je 1530. godine proglašen carem Svetog Rimskog Carstva krunidbom u Rimu od strane pape Klementa VII., čime je postao zadnji car kojeg je okrunio papa.¹¹ Nakon njega se je krunidba za cara obavljala u Njemačkoj čime se je stopila s kraljevskom krunidbom. Isto tako 1530. godine se Karlovom krunidbom potvrdio naziv njemački car.¹² Iz razdoblja vladavine Maksimilijana I. i Karla V. se može izvući zaključak da se Sveto Rimsko Carstvo polagano počelo identificirati kao njemačka država. Nakon njegove krunidbe se nastavio sukob između Habsburgovaca i Francuske. Ta druga faza francusko – carskog sukoba je započela 1535. godine nakon smrti milanskog vojvode Francesca II. Sforze. Naime, nakon njegove smrti Milano je, inicijativom Karla V., bio pripojen Svetom Rimskom Carstvu što je izazvalo intervenciju francuskog kralja Franje I., koji je 1536. godine napao Savojsko Vojvodstvo.¹³ U ovoj etapi sukoba Francuska je bila u savezu s Engleskom i Osmanlijama dok su saveznici Svetog Rimskog Carstva bili papinstvo (Pavao III.) i Venecija. Upravo je papa Pavao III., svojim posredstvom između sukobljenih strana, pridonio sklapanju primirja u Nici 1538. godine kojim je Francuska dobila Savoju.¹⁴ Nakon ovog primirja je stvoren savez Sveta liga čiji je član, uz Veneciju i papinstvo, bio i Karlo V. Taj savez je uspješno spriječio osmansku vojsku u osvajanju mletačke utvrde na Krfu.¹⁵ Godine 1542. se je, inicijativom francuskog kralja, obnovio sukob između Francuske i Carstva koji je završio 1544. godine primirjem u Crepyju. Obje su strane bile prisiljene na sklapanje tog primirja. Naime, Carstvo je tada bilo opterećeno problemima s reformacijom (o kojoj će biti više govora u drugom poglavlju ovoga rada) dok je francuskog kralja na primirje prisililo napredovanje carske

⁸ Pirenne, 2005., 408.

⁹ Bertoša, 2004., 37.

¹⁰ Pirenne, 2005., 408.

¹¹ Bertoša, 2004., 38.

¹² Noël, 1998., 57.

¹³ Bertoša, 2004., 40.

¹⁴ Bertoša, 2004., 40 – 41.

¹⁵ Bertoša, 2004., 41.

vojske i činjenica da se je engleski kralj ponovno priklonio Habsburgovcima.¹⁶ Ovim primirjem su obje strane zadržale osvojena područja. Naime, Francuska je u svom posjedu zadržala Savoju dok su Habsburgovci zadržali Milano.¹⁷ Tijekom ove faze carsko – francuskih ratova su se u Italiji organizirale razne urote čiji je cilj bila promjena postojećeg stanja na tom području. Prva takva urota je izbila 1537. godine ubojstvom firentinskog vojvode Alessandra Medicija čiji počinitelj je bio njegov rođak Lorenzino Medici. Ovo ubojstvo je navelo tadašnje firentinske prognanike da pomisle da bi im taj događaj koristio pri stavljanju Firence pod utjecaj Francuske.¹⁸ Ova urota je suzbijena postavljanjem Cosima I. Medicija za novog vojvodu koji je, uz pomoć carske vojske, porazio pobunjenike 1537. godine kod Montemurla, nakon čega je u Firenci car smjestio svoju vojsku. Dovođenje vojske u Firencu je dovelo do jačanja španjolske dominacije u toj državi.¹⁹ Osim ove urote, koja je očito bila francuski orijentirana, izbila je i urota kojom se trebala osigurati moć cara. Naime, Pier Luigi Farnese, parmski i piacentinski vojvoda, se namjeravao osloboditi od podređenog položaja naspram Karlu V.²⁰ Ovaj pokušaj oslobođanja od habsburškog vrhovništva je spriječen urotom koju je organizirao milanski upravitelj Ferrante Gonzaga i koja je završila smrću vojvode 1547. godine i kasnijim pomirenjem njegovog sina Ottavija s carem putem ženidbe s njegovom kćeri.²¹ Nakon nekoliko godina primirja je započela treća faza sukoba između Francuske i Habsburga. Naime, Henrik II., nasljednik francuskog kralja Franje I., je odlučio iskoristiti tadašnju carevu borbu s pristašama reformacija (o čemu će više riječi biti u trećem poglavlju ovoga rada) za pobjedu nad Habsburgovcima. Henrik II. je zbog toga većinu svoje vojske usmjerio prema Njemačkoj te je 1552. godine zauzeo tri njemačke biskupije Metz, Toul i Verdun čime je i započela nova faza sukoba između tih dvaju zemalja.²² Te su biskupije francuskom kralju ponudili njemački protestantski vladari koji su bili protivnici Karla V. da bi si osigurali njegovu naklonost i pomoć. Karlo V. je neuspješno pokušao povratiti te biskupije pod vlast Carstva.²³ Ovaj rat između Francuske i Habsburgovaca je završio 1556. godine potpisivanjem primirja u Vaucellesu 1556. godine. Prema tom primirju je svaka strana zadržala ono što je dobila tijekom ovoga rata tj. Francuska je zadržala osvojene biskupije.²⁴ Tada se je Karlo V. odrekao prijestolja te je svoje

¹⁶ Bertoša, 2004., 41.

¹⁷ Bertoša, 2004., 41.

¹⁸ Bertoša, 2004., 41.

¹⁹ Bertoša, 2004., 41 – 42.

²⁰ Bertoša, 2004., 42.

²¹ Bertoša, 2004., 42.

²² Bertoša, 2004., 42 – 43.

²³ Pirenne, 2005., 408 – 409.

²⁴ Bertoša, 2004., 44.

veliko carstvo podijelio na dva dijela. Prvi dio su činili Španjolsko Kraljevstvo i područja u Italiji (Milano, Napulj, Sicilija i Sardinija). Taj dio Karlovog carstva je pripao njegovom sinu Filipu II. Drugi dio carstva su činile habsburške nasljedne zemlje i zemlje carske krune te je taj dio pripao njegovom bratu Ferninadu I.²⁵ Ferninand I. je 1558. godine stupio na vlast, koju je prethodno ojačao svojim reformama.²⁶ Njegovim dolaskom na vlast uprava nad Carstvom je prešla na austrijsku liniju Habsburgovaca. Čak i prije nego što je dobio carsku krunu (1554.), Ferdinand I. je svoj dio carstva, kojeg mu je dodijelio Karlo V. sporazumom u Wormsu 1521. godine,²⁷ dalje razdijelio među svojim sinovima.²⁸ Tako je njegov najstariji sin Maksimilijan II. dobio u posjed austrijske dunavske pokrajine, češku i ugarsku krunu te 1562. godine i carsku krunu. Drugi njegov sin, Ferninand II., je u posjed dobio Tirol i prednju Austriju dok je njegov treći sin Karlo dobio u posjed Štajersku, Korušku i Kranjsku (tkz. Unutrašnja Austrija) te austrijska područja na Jadranskom moru.²⁹ Ova podjela se negativno odrazila na Carstvo. Naime, ovakva podjela područja je za posljedicu imala slabljenje moći staleža i gubljenje svijesti stanovništva o zajedništvu tj. stvaranje partikularizma zemalja Carstva.³⁰ Ovakva situacija je došla do izražaja tijekom Tridesetogodišnjeg rata. Taj rat je započeo 1618. godine te se može podijeliti u četiri faze koje svoje nazive vuku iz država koje su u njemu sudjelovale. Prva faza je bila ona češko – palatinatska te je ona trajala od 1618. do 1623. godine. Druga faza je nosila naziv po Danskoj te je trajala od 1623. godine do 1629. godine. Treća faza je nosila naziv prema Švedskoj te je trajala od 1629. do 1635. godine. Posljednja faza je nazvana po Francuskoj te je trajala od 1635. do 1648. godine.³¹ Tridesetogodišnji rat je započeo u Češkoj u kojoj je tamošnje stanovništvo oštro reagiralo na odluku tadašnjeg cara Matijaša o zatvaranju dviju evangeličkih crkava. Naime, tamošnje je stanovništvo zbog te careve odluke s prozora bacilo dvojicu carskih službenika. Taj događaj je poznat pod nazivom Praška defenestracija.³² Godine 1619. je došlo do proširenja sukoba stupanjem Ferdinanda II. na vlast.³³ Njegov pokušaj obnove carske vlasti u Njemačkoj se može shvatiti kao glavni uzrok ovoga rata. Naime, car je taj pokušaj povezao s protureformacijom (o njegovoj vjerskoj politici će biti više riječi u trećem poglavlju ovoga rada) što je u pitanje dovelo odredbe Augsburškog mira (o kojem će biti riječi

²⁵ Bertoša, 2004., 44.

²⁶ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/19254>

²⁷ Schüssel i Zöllern, 1997., 116.

²⁸ Schüssel i Zöllern, 1997., 141.

²⁹ Schüssel i Zöllern, 1997., 141.

³⁰ Schüssel i Zöllern, 1997., 141. – 142.

³¹ Bertoša, 2004., 77.

³² Bertoša, 2004., 77.

³³ Bertoša, 2004., 77.

u drugom i trećem poglavlju ovoga rada) i opstanak vjerskog pluralizma u Carstvu.³⁴ Češka ga je odbijala priznati za svoga vladara te su za svoga vođu izabrali Friedricha V. koji je bio tada palatinatski izborni knez te je zbog toga došlo do podjele u carstvu na dva tabora: onaj na carevoj strani i onaj protiv cara. Uz Češku se je još pobunila i Ugarska čiji su plemići, koji su bili pristaše reformacije, 1620. godine za kralja izabrali transilvanijskog vojvodu Bethlena. S druge strane, na carevu su stranu stali Španjolska i Bavarska.³⁵ Car je, zbog nesloge svojih suparnika, s lakoćom obnovio svoj autoritet te su njegovi protivnici ubrzo bili poraženi u bitci na Bijeloj Gori 1620. godine. Taj poraz je ubrzo doveo do upada bavarsko – carske vojske u Palatinat i poraza Češke, koja je bila podijeljena između cara i bavarskog nadvojvode. Češkoj je time bila ukinuta dosadašnja autonomija.³⁶ Ovakvo jačanje pozicije habsburškog cara je prouzročilo daljnje sukobe zbog kojih se je ovaj rat iz njemačkog pretvorio u europski. Naime, na carevu su politiku ubrzo reagirale Francuska i baltičke zemlje. Francuska je do završne faze Tridesetogodišnjeg rata samo pomagala baltičke zemlje. Prva zemlja koja je započela svoje sudjelovanje u sukobu 1623. godine je bila Danska kojom je tada vladao danski kralj Kristijan IV.³⁷ Nakon mnogih poraza, kralj je bio prisiljen prihvatiti mir u Lübecku 1629. godine. Kralj se je također morao odreći svakog daljnjeg miješanja u unutrašnju politiku Svetog Rimskog Carstva.³⁸ Car je dalje svoju vlast proširio na sjeverni dio Njemačke. U ojačavanju ekspanzionističke politike je isto tako veliku ulogu imala i osobna politika Albrechta Wallensteina, generala carske vojske. Naime, taj je general za svoje zasluge u ratu dobio Vojvodstvo Meckleburg. Dobivanje tog vojvodstva mu je trebalo pomoći pri uspostavljanju vlasti nad Baltikom što se nije svidjelo Švedskoj.³⁹ Naime, švedski kralj Gustav II. Adolf Vasa je nastavio ekspanzionističku politiku svoga oca Karla IX. te je uspješno osvojio Finsku, Kareliju, dio oko Petrograda i Livoniju. Zbog toga mu je smetala habsburška prisutnost te je 1630. godine upao u Njemačku gdje se je njegova vojska udružila s vojskom luteranskih kneževa Saske i Bradenburga.⁴⁰ Godine 1631. se je u rat, putem ugovora u Bärwaldeu, umiješala i Francuska koja se je putem spomenutog ugovora obvezala financirati švedski pohod. Šveđani su u prvom djelu treće faze rata ostvarili dvije pobjede. Prvu pobjedu nad carskom vojskom su ostvarili 1631. godine u bitci kod Breitenfelda dok su drugu pobjedu nad carskom vojskom ostvarili 1632. godine u bitci kod Lützena (u toj bitci je poginuo njihov kralj

³⁴ Roberts, 2002., 290.

³⁵ Bertoša, 2004., 77.

³⁶ Bertoša, 2004., 77.

³⁷ Bertoša, 2004., 78.

³⁸ Bertoša, 2004., 78.

³⁹ Bertoša, 2004., 78.

⁴⁰ Bertoša, 2004., 78.

Gustav II. Adolf).⁴¹ Svoj konačni poraz su Šveđani doživjeli 1634. godine u bitci kod Nördlingena nakon čega je 1635. godine bio sklopljen Praški mir. Ovaj mir je označio prevlast Njemačke u Carstvu i izolaciju Švedske.⁴² U zadnjoj fazi Tridesetogodišnjeg rata je savez, kojeg su činile Francuska, Švedska i Holandija, izveo svoj napad na španjolsku i austrijsku lozu Habsburgovaca. Premda su isprva habsburške snage bile jače, što dokazuje činjenica da se je španjolska vojska čak uspjela približiti Parizu, njihova snaga je počela polako opadati.⁴³ Naime, 1640. godine je izbila pobuna u Kataloniji, nakon čega je pobuna izbila i u Portugalu. Vjerojatno je zbog toga habsburški savez počeo doživljavati poraze. Prvi poraz Habsburgovaca se je dogodio 1637. godine kada je njihova flota bila poražena od strane Holandije u bitci kod Dune. Sljedeće poraze su habsburške snage doživjele 1643. godine u bitci kod Rocroia i 1648. godine u bitci kod Lensa.⁴⁴ Tridesetogodišnji rat je završio 1648. godine potpisivanjem Westfalijskog mira od strane tadašnjeg cara Ferdinanda III. Tada su cara napustili svi carski kneževi zbog čega je i bio prisiljen potpisati spomenuti mir. Taj mir je doveo do poraza habsburškog programa o katoličkoj obnovi, državnoj centralizaciji i teritorijalnoj hegemoniji.⁴⁵ O Westfalijskom miru će više riječi biti u trećem poglavlju ovoga rada. Osim raznih ratova i kriza, Sveto Rimsko Carstvo je u ranom novom vijeku doživjelo razne promjene u svom uređenju.

Kao što je već i spomenuto, nakon 1508. godine, kada se je Maksimilijan I. okrunio za cara, papa se je izostavljao u procesu krunidbe (što je došlo do izražaja, kao što je već i spomenuto, nakon vladavine Karla V.). Izbor cara se je provodio prema odredbama Zlatne bule.⁴⁶ Isto tako je tada postojala procedura u slučaju upražnjenosti prijestolja tj. u slučaju da se pravodobno ne izabere car. U tom slučaju se je uprava nad Carstvom dodjeljivala dvojici namjesnika. To su bili izborni knez Saske i izborni knez Wittelsbacha.⁴⁷ Nakon krunidbe Karla V. za cara procedura krunidbe doživljava daljnje promjene. Naime, kao što je već i spomenuto, papa gubi svoju ulogu u tom procesu te krunidbu kandidata za prijestolje provodi nadbiskup Mainza u Frankfurtu a ne u Rimu kao što je to bio slučaj u srednjem vijeku.⁴⁸ Car je pri stupanju na prijestolje imao prava koja su se dijelila na tri kategorije. Prva kategorija tih prava, jura sacra, je podrazumijevala pravo podjele određenih beneficija Crkvi. Druga kategorija, jura gratialia, je podrazumijevala

⁴¹ Bertoša, 2004., 78 – 79.

⁴² Bertoša, 2004., 79.

⁴³ Bertoša, 2004., 81.

⁴⁴ Bertoša, 2004., 81.

⁴⁵ Bertoša, 2004., 81 – 82.

⁴⁶ Noël, 1998., 62.

⁴⁷ Noël, 1998., 62 – 63.

⁴⁸ Noël, 1998., 63.

pravo cara da dijeli plemićke naslove, beneficije i sl. dok je treća kategorija carevih prava, jura feudalia, podrazumijevala obnavljanje investiture lena kraljevstva prilikom svake promjene nasljednika.⁴⁹ Car je isto tako imao specifičnu ulogu u sudstvu Carstva. Naime, car je provodio pravdu na prvom stupnju. To znači da je car odrađivao svoju sudsku odluku u slučajevima od carskog interesa.⁵⁰ Car u ranom novom vijeku se je isto tako obvezao pri krunidbi da carske službe neće povjeravati strancima nego samo Nijemcima. Ova careva obveza je imala, ovisno o službi, različite implikacije. Naime, suci vrhovnoga carskog suda su morali biti Nijemci dok je za dvorske savjetnike taj preduvjet ublažen na način da je određeno da kandidati za taj položaj moraju samo biti rođeni u carstvu i poznavati njemački jezik.⁵¹ Uz cara su se za funkcioniranje Carstva brinule i razne institucije. Carska natkancelarija je imala izvršnu ulogu te je bila zadužena za provedbu carskih poslova.⁵² Uz to kao državno tijelo Carstva je još djelovala i Carska dvorska kancelarija. Ta kancelarija se je brinula za pripremu carskih isprava.⁵³ Uz ova državna tijela je još djelovao i carski sabor. To državno tijelo je svoje podrijetlo vuklo od dvorskih savjeta.⁵⁴ Od 1486. godine sabor su sačinjavala tri staleža. U prvi stalež su se ubrajali kneževi izbornici dok su drugi stalež činili pripadnici tkz. staleža prinčeva. Treći stalež su činili carski gradovi.⁵⁵ Ovo državno tijelo je uglavnom imalo savjetodavnu ulogu jer su njegovi članovi uglavnom raspravljali o tekstovima koji su im došli iz saborske kancelarije nakon čega su se dokumenti s odlukama sabora predavali caru na ratifikaciju. Iz ovoga se može izvući zaključak da je sabor caru bio važan za donošenje odluka koje su se ticale rata, mira, skupljanje poreza i donošenje zakona.⁵⁶ Osim institucija, bitne promjene je doživjela i sama struktura Carstva. Naime, Carstvo je u razdoblju između 1500. i 1512. godine bilo podijeljeno na deset okružja. To su bili Austrijsko, Bavarsko, Frankonsko, Burgundsko, okružje Gornje Rajne, izborne kneževine Rajnske pokrajine, okružje Donje Rajne – Westfalije, Donje Saske i Gornje Saske. Ta okružja su nastala objedinjavanjem teritorijalnih država u velike regionalne jedinice koje su trebali imati posredničku ulogu.⁵⁷ Svako od tih okružja je posjedovalo svoju vlastitu kancelariju, riznicu i vojsku te su slala svoje predstavnike na pokrajinski sabor, od kojih su izvršnu vlast imali okružni pričevi – sazivači.⁵⁸ Ova okružja su imala dvostruku ulogu. Naime,

⁴⁹ Noël, 1998., 63.

⁵⁰ Noël, 1998., 72.

⁵¹ Noël, 1998., 59.

⁵² Noël, 1998., 63 – 64.

⁵³ Noël, 1998., 64.

⁵⁴ Noël, 1998., 64.

⁵⁵ Noël, 1998., 65 – 66.

⁵⁶ Noël, 1998., 66.

⁵⁷ Noël, 1998., 69.

⁵⁸ Noël, 1998., 69.

ona su najprije imala samoupravnu ulogu što je podrazumijevalo usklađivanje rješavanja problema od regionalnih interesa. Osim toga, okružja su isto tako bili administrativni faktor Carstva zadužen za provođenje zakona i presuda u teritorijalnim državama.⁵⁹ Sva navedena državna tijela su itekako bila korisna Habsburgovcima pri provođenju vlasti u Svetom Rimskom Carstvu u ranom novom vijeku tijekom širenja reformacije.

2.3. Obitelj Habsburg u Svetom Rimskom Carstvu prije i tijekom reformacije

Vrijeme vladavine Maksimilijana I. se može smatrati početkom prerastanja Habsburgovaca u veliku silu. Kao temelj tog razvoja položaja obitelji se može shvatiti njegova ženidba 1477. godine s Marijom koja je bila nasljednica burgundskog nadvojvode Žigmunda Tirolskog. Naime, tom ženidbom su Habsburgovci dobili u posjed burgundsku Nizozemsku (Nizozemska i Belgija) i slobodnu grofoviju Burgundiju čime im se otvorio put za daljnje napredovanje prema Zapadnoj Europi ali ih je i uveo u sukob s Francuskom.⁶⁰ Godine 1488. se je, nakon povratka iz borbe s Francuskom, suočio s problemima u Nizozemskoj. Naime, nezadovoljni stanovnici Brügge su ga zarobili zbog njegove trgovačke politike koja je bila prijateljski nastrojena prema Engleskoj. Car je stekao slobodu tek nakon što je u grad ušla carska vojska te je morao stanovništvu dati velike ustupke.⁶¹ Habsburgovci su pod Maksimilijanom uspjeli srediti prilike i u Ugarskoj. Naime, 1491. godine je sklopljen mir u Požunu prema kojem su Ugarska i Češka, u slučaju izumiranja obitelji Jagelovića (koji su tada vladali navedenim državama) u muškoj lozi, trebali pripasti obitelji Habsburg.⁶² Unatoč navedenim uspjesima i bogatim resursima (nalazišta srebra u Tirolu), Maksimilijan se u vidu vanjske politike ipak suočavao s problemima. Problem u vanjskoj politici mu je uglavnom predstavljala Francuska. Francuska i Sveto Rimsko Carstvo su se zbog toga sukobili u već spomenutim ratovima za Burgundiju i, kasnije, za Italiju.⁶³ Unatoč tim problemima, habsburški teritoriji su doživjeli promjene u svojoj veličini. Tako je Maksimilijan nakon Furlanskog rata (1508. – 1519. godine) protiv Venecije, putem mira potpisanog u Bruxellesu 1516. godine, stekao područje od Cortine d'Ampezzo i Velškog Konfina (Ala, Riva, Torbole, Rovereto i dr.).⁶⁴ Maksimilijan je isto tako, nakon smrti posljednjeg pripadnika goričke obitelji i prema sporazumu između Habsburga i te

⁵⁹ Noël, 1998., 69 – 70.

⁶⁰ Schüssel i Zöllern, 1997., 107 – 108.

⁶¹ Schüssel i Zöllern, 1997., 108.

⁶² Schüssel i Zöllern, 1997., 108.

⁶³ Schüssel i Zöllern, 1997., 111 – 112.

⁶⁴ Schüssel i Zöllern, 1997., 112.

obitelji, stekao prednju Goričku grofoviju i stražnju grofoviju. Habsburgovci su tada isto tako, zbog pružene pomoći, od Albrehta od Bavarske dobili u posjed Kufstein, Kitzbühel i Rattenberg. Ti posjedi su odmah bili priključeni Tirolu.⁶⁵ Maksimilijan se je isto tako pobrinuo da se Habsburgovci učvrste u Ugarskoj i Češkoj. To je postignuo bečkim dvostrukim vjenčanjem 1515. godine. Naime, svoje unuke Mariju i Ferdinanda je oženio s djecom ugarskog i češkog kralja Vladislava II. To je vjerojatno uvelike koristilo Habsburzima pri stjecanju vlasti nad tim zemljama jer su Češka i Ugarska, nakon Ludovikove smrti, 1526. godine došle pod habsburšku vlast.⁶⁶ Ovakve političke ženidbe su omogućile Habsburgovcima za vrijeme Maksimilijana I. da svoju vlast prošire i na druge zemlje. Tako su Habsburgovci, osim do Ugarske i Češke, došli i do Španjolske. Naime, Filip, Maksimilijanov sin i muž kćeri španjolskog prestolonasljednika Ivane, je upravo zahvaljujući svojem braku stekao vlast nad Španjolskom i njenim kolonijama koju je kasnije naslijedio njihov sin Karlo (1515. godine je stekao vlast nad Nizozemskom a 1516. godine nad Španjolskom). Time su Habsburgovci postali svjetska sila.⁶⁷ Osim diplomacijom i vjenčanjima, Maksimilijan se je pri vođenju svoje politike služio i političkom propagandom. Osim vanjskom politikom, Maksimilijan I. se je također bavio i unutarnjim stanjem u svojoj državi. Tako je započeo provoditi svoju carsku reformu koju su često ometali zemaljski kneževi.⁶⁸ Naime, na Wormskom konkordatu 1495. godine je objavljen vječni zemaljski mir kojega je svrha bila zaustavljanje dinastičkih sukoba, čime bi se zagarantirao mir u Carstvu. Isto tako je tada, kao najviša sudska vlast, bio uspostavljen Državni komorni sud. Kneževi su se svemu ovome protivili jer nisu htjeli da njihove zemlje potpadnu pod jurisdikciju tog suda te je vjerojatno zbog toga 1500. godine donesena odluka o osnivanju državne vlade čemu se je car protivio.⁶⁹ Maksimilijanovi uspjesi u provođenju reforme uređenja su bili vidljivi samo u Austriji putem njegove upravne reforme. Naime, on je putem te reforme donjoaustrijske i unutrašnjoaustrijske zemlje spojio u jednu višu upravnu jedinicu čija je centralna upravna vlast bila uspostavljena u Innsbrucku i Linzu. Ovakav oblik organizacije je poznat kao činovnička vlast.⁷⁰ Maksimilijan I. je umro 1519. godine te ga je naslijedio, kao što je već i spomenuto u ovom radu, Karlo V. Kao što je također već spomenuto u ovom radu, ovaj Habsburgovac je carski položaj stekao uz pomoć nižeg plemstva u obliku novčane pomoći (obitelji Fugger i Welse). Osim novčane pomoći spomenutih obitelji, Karlu su pri stjecanju

⁶⁵ Schüssel i Zöllern, 1997., 112.

⁶⁶ Schüssel i Zöllern, 1997., 112 – 113.

⁶⁷ Schüssel i Zöllern, 1997., 113.

⁶⁸ Schüssel i Zöllern, 1997., 113.

⁶⁹ Schüssel i Zöllern, 1997., 113 – 114.

⁷⁰ Schüssel i Zöllern, 1997., 114.

carskog naslova uvelike pomogli trupe švapskog saveza i neprijateljsko raspoloženje naroda prema Francuzima čiji je kralj Franjo I. bio jedan od kandidata za carski naslov.⁷¹ Za vrijeme Karla V. je isto tako došlo do nove podjele obitelji na linije. Do toga je došlo putem dva sporazuma u koje je bio uključen njegov brat Ferdinand I. Prvi sporazum je bio sklopljen u Wormsu 1521. godine i prema tom sporazumu Ferdinand I. je pod svoju upravu dobio donjoaustrijske i unutrašnjoaustrijske zemlje. Drugi sporazum je bio sklopljen u Bruxellesu 1522. godine te je prema njemu Ferdinand uz spomenute posjede još dobio Tirol i Prednju Austriju. Zbog ovih sporazuma habsburška obitelj se je podjelila na dvije linije: austrijsko – njemačku i španjolsko – nizozemsku liniju.⁷² Osim što se je bavio već spomenutim ratovima s Francuskom, Karlo V. se je isto tako bavio problemom širenja Lutherove reformacije, o čemu će više riječi biti u trećem poglavlju ovoga rada u kojem se govori o politici Habsburgovaca prema njenom širenju.⁷³ Iz ovoga se može zaključiti da su Habsburgovci pod Karlom V. stekli ogroman posjed koji je obuhvaćao čak i kolonije u Americi. Kao što je i spomenuto, Karlo V. se je 1556. godine odrekao prijestolja te je potvrdio podjelu svojih zemalja između svoga brata Ferdinanda I. i svoga sina Filipa. Ferdinand I. se je, još za vrijeme carevanja Karla V., intenzivno bavio prilikama u područjima koja su bila pod njegovom vlašću. Prvi njegov angažman oko prilika u njegovom dijelu habsburških posjeda je bio suzbijanje pobune staleža koja je izbila u Donjoj Austriji nakon smrti cara Maksimilijana I. Naime, bečko stanovništvo i plemstvo su se pobunili protiv upravnih službi i zemaljsko – kneževske vlade. Prema njima, te institucije su bile podmitljive te im se je predbacivalo nekorektno ponašanje.⁷⁴ Tijekom pobune su pobunjenici, koje je predvodio Martin Siebenbürger, uspostavili novu vladu. Ferdinand je ovu pobunu ugušio 1522. godine te je strogo kaznio grad Beč. Naime, grad Beč je zbog pobune izgubio svoja mnoga prava. Naime, izgubio je mnoštvo svojih sloboda, sudsku vlast i veliki dio svoje samouprave.⁷⁵ Ferdinand se je isto tako morao suočiti i s ustancima poznatim kao seljački ratovi. Ti ustanci su izbili u Salzburgu, Tirolu, Gornjoj i Donjoj Austriji te u štajerskoj dolini rijeke Enns. Uzrok izbijanja tih ustanaka je uglavnom bilo nezadovoljstvo seljaka svojim kmetskim položajem, njihov gospodarski položaj (koji je bio loš) i neposjedovanje političkih prava.⁷⁶ Seljački rat kao pokret je potjecao iz Njemačke. Naime, 1525. godine je taj rat izbio u oblastima Schwarzwald, Saskoj i Franačkoj. Pobunjene seljake su predvodili vođa vitezova

⁷¹ Schüssel i Zöllern, 1997., 115.

⁷² Schüssel i Zöllern, 1997., 116.

⁷³ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/habsburgovci>

⁷⁴ Schüssel i Zöllern, 1997., 116.

⁷⁵ Schüssel i Zöllern, 1997., 116. – 117.

⁷⁶ Schüssel i Zöllern, 1997., 117.

Franz von Sickingen, Thomas Müntzer i Von Hutten. Iste godine su pobunjeni seljaci izradili program pod imenom Pismo s tezama.⁷⁷ Seljaci su ubrzo nakon toga iznijeli svoje zahtjeve u 12 točaka. Ti zahtjevi su se odnosili na ukidanje desetine i olakšavanje poreza i radnih obveza. Ovaj ustanak je završio iste godine pogublivanjem pobunjenih seljaka (uključujući i njihovog vođu Müntzera) od strane njemačkih kneževa.⁷⁸ U habsburškim nasljednim zemljama se je ustanak seljaka odvijao na sličan način. Naime, do izbijanja ustanka seljaka je najprije 1525. godine došlo u Tirolu. Tamo su se seljaci, pod vodstvom Michaela Geißmayra, pobunili da bi, kao i seljaci u Njemačkoj, postigli bolji socijalni i politički položaj unatoč tome da su već bili u boljem položaju nego seljaci u inozemstvu.⁷⁹ Geißmayr je nastojao stvoriti državu koja bi u sebi sadržavala posve seljačku strukturu te koja se trebala temeljiti na kršćanstvu i demokraciji. Pobunjeni seljaci pod njegovim vodstvom su isto tako održavali veze sa Švicarskom i Venecijom te su sudjelovali u sukobima u Salzburgu. Geißmayra je na kraju, dok je bježao prema Veneciji, ubio plaćeni ubojica.⁸⁰ Osim njega i njegovih pristaša, u Tirolu je isto tako postojala umjereni struja pobunjenih seljaka koja je svoj program izložila u 64 Meranske točke. U tom dokumentu su iznijeti zahtjevi seljaka. Naime, seljaci su zahtijevali jedinstveno seljačko pravo, ali taj zahtjev na kraju nije bio prihvaćen jer je poraz seljaka u susjednim državama negativno utjecao na pregovore.⁸¹ Unatoč tome, zemaljski red iz 1526. godine je ipak ispunio neke zahtjeve seljaka ali je na kraju opet bio promijenjen na štetu seljaka.⁸² S druge strane, u Salzburgu su 1525./1526. izbili dva ustanka. Kao što su to učinili seljaci u Tirolu, i ovi su pobunjenici svoje zahtjeve predstavili u jednom dokumentu. Taj dokument se je zvao 24 točke općinskog područja Salzburg.⁸³ Uskoro su pobunjeni seljaci zauzeli Salzburg te su opkolili Hohensalzburg gdje se je nalazio tamošnji nadbiskup Matthäus Lang kojega su kasnije iz opsade oslobodile trupe švapskog saveza. Osim Salzburga, pobunjeni seljaci su također u Štajerskoj potukli trupe pod zapovjedništvom štajerskog zemaljskog kapetana Siegmunda von Dietrichsteina.⁸⁴ Na kraju je seljački rat u habsburškim nasljednim zemljama završio neuspjehom. Unatoč tome, u habsburškim nasljednim zemljama nije došlo do ekstremnog pogoršavanja položaja seljaka. Osim seljačkog rata, Ferdinand se je 1526. godine morao pobrinuti za stjecanje ugarske krune nakon što je ugarski kralj Ludovik II. poginuo u bitci na

⁷⁷ Bertoša, 2004., 20.

⁷⁸ Bertoša, 2004., 20.

⁷⁹ Schüssel i Zöllern, 1997., 117.

⁸⁰ Schüssel i Zöllern, 1997., 117.

⁸¹ Schüssel i Zöllern, 1997., 117.

⁸² Schüssel i Zöllern, 1997., 117.

⁸³ Schüssel i Zöllern, 1997., 118.

⁸⁴ Schüssel i Zöllern, 1997., 118.

Mohačkom polju.⁸⁵ Naime, smrt ovoga kralja je otvorila pitanje nasljedstva češke i ugarske krune. Kao što je već i spomenuto, Ferdinand je bio oženjen za kraljevu sestru Anu, što mu je trebalo omogućiti dobivanje tih kruna. U Češkoj je Ferdinand I. bio bez problema proglašen za izbornog češkog kralja. S druge strane, dobivanje ugarske krune nije prolazilo glatko. Naime, ugarski plemići, koji su bili protuhabsburški nastrojeni, su za kralja izabrali transilvanijskog vojvodu Ivana Zapolju unutač činjenici da je na Hrvatskom saboru u Cetingradu, koji se je održao 1526. godine, za kralja bio izabran Ferdinand I.⁸⁶ Nakon pobjede u bitci kod Tokaja 1527. godine je Ferdinand samo nominalno bio proglašen za ugarskog kralja jer se je Zapolja udružio s Osmanlijama te se je proglasio Sulejmanovim vazalom. Godine 1529. su udružene ugarsko – osmanske trupe, prešavši rijeku Dunav, prenijele sukob u Austriju.⁸⁷ Unatoč tome što su neprijateljske trupe bile uspješno potjerane, Ferdinand I. je 1533. godine bio primoran sa Sulejmanom zaključiti mir zbog čega je dobio mali dio Ugarske. Nakon što su stekli krunu Habsburgovci su postali glavni branitelji kršćanstva te su bili u bliskom kontaktu s Osmanlijama čijim napadima su njihovi posjedi bili stalno izloženi.⁸⁸ Osim protiv pobunjenika i Osmanlija, Ferdinand I. se je isto tako aktivno borio protiv reformacije donošenjem raznih mjera o čemu će biti više riječi u trećem poglavlju ovoga rada.⁸⁹ Osim vjerskim i političkim pitanjima, Ferdinand I. se je na svojim posjedima bavio i njihovim uređenjem. Tako je 1527. godine bio objavljen dokument pod nazivom dvorski red. Ovim dokumentom se je organizirala centralna uprava koja je pridonijela povezivanju Austrije s Češkom i Ugarskom.⁹⁰ Kao što je već i spomenuto, Ferdinand I. je 1558. godine, nakon što se je njegov brat odrekao krune, postao carem Svetog Rimskog Carstva. S njime je, što je također već spomenuto u prvom potpoglavlju prvog poglavlja ovoga rada, počela daljnja raspodjela Habsburgovaca na obiteljske linije. Naime, Ferdinand I. je, prije nego li je dobio carsku krunu, svoje posjede podijelio između svoja tri sina. To je prouzrokovalo podjelu habsburške obitelji na tri linije od kojih je svaka imala središte svoje uprave. Tako je prva linija austrijskih Habsburgovaca upravljala svojim posjedima iz Beča, druga linija je upravljala svojim posjedima iz Graza dok je treća linija svojim posjedima upravljala iz Innsbrucka.⁹¹ Ferdinand I. je umro 1564. godine te ga je na carskom položaju naslijedio njegov najstariji sin Maksimilijan II.⁹² Car Maksimilijan II. je

⁸⁵ Schüssel i Zöllern, 1997., 118.

⁸⁶ Bertoša, 2004., 39.

⁸⁷ Bertoša, 2004., 39 – 40.

⁸⁸ Bertoša, 2004., 40.

⁸⁹ Schüssel i Zöllern, 1997., 139.

⁹⁰ Schüssel i Zöllern, 1997., 136.

⁹¹ Schüssel i Zöllern, 1997., 141.

⁹² Schüssel i Zöllern, 1997., 141.

sklopio mir s osmanskim sultanom Selimom II. u Drenopolju te je kasnije došlo do izmirenja između cara i Zapoljskoga koji je odustao od svojih pretezija za Ugarskom.⁹³ Njegova braća Ferdinand II. i Karlo II. su vodili protureformatorsku politiku ali je, zbog sukoba s Osmanlijama blizu svog područja vlasti, Karlo morao popustiti protestantskom plemstvu te mu dati slobodu vjeroispovijesti 1572. godine. Ta politika će se opširnije opisati u trećem poglavlju ovoga rada.⁹⁴ Godine 1580. Maksimilijana II. na carskom prijestolju naslijedio je njegov sin Rudolf II. Prije toga je Rudolf 1572. godine dobio ugarsku a 1575. godine češku i rimsko – njemačku krunu. Rudolf II. je također vodio represivnu politiku protiv protestanata, o čemu će više biti riječi u trećem poglavlju ovoga rada.⁹⁵ U vrijeme njegove vladavine austrijski Habsburgovci su postigli prvi uspjeh u borbi s Osmanlijama u ratu nazvanom Dugi rat te su postigli da od Osmanija budu priznati kao njima ravnopravni vladari. Ovo vjerojatno znači da je sultan Habsburge priznao kao sebi ravnima.⁹⁶ Unatoč ratnom djelovanju protiv Osmanlija i protestanata, Rudolf II. je bio ljubitelj znanosti i umjetnosti o čemu svjedoči činjenica da je svoje slobodno vrijeme uvelike posvećivao svojim umjetničkim zbirkama. Rudolfovu ljubav prema znanosti isto tako dokazuje činjenica da je na svoj dvor u Pragu pozivao astronome Brahea i Keplera.⁹⁷ Rudolf je na početku bio dobar vladar koji je donosio dobre političke odluke. Pogoršavanju njegovog političkog djelovanja je uvelike pridonijela njegova duševna bolest zbog koje je često mijenjao suradnike i zanemarivao državne poslove. Rudolf se je isto tako zbog nastavka ratova s Osmanlijama, nakon što je 1606. godine bio potpisan Bečki mir, sukobio sa svojim bratom Matijašem.⁹⁸ Naime, Matijaša su za pregovore u svrhu sklapanja mira zadužili nadvojvode koji su bili zabrinuti Rudolfovim političkim potezima. Car je očito bio protiv ovoga mira te je htio nastaviti ratovati protiv Osmanlija što 1606. godine potvrđuje njegovo odbijanje potpisivanja spisa o sklopljenom miru.⁹⁹ Zbog ovoga je Matijaš 1607. godine, prema tajnom sporazumu, bio proglašen za glavu habsburške kuće te je kasnije, kada je Rudolf II. inzistirao na nastavku rata i nakon što su na njegovu stranu stali austrijski i ugarski staleži, provalio u Češku.¹⁰⁰ Tada je došlo do sklapanja ugovora u Liebenau 1608. godine. Prema tom ugovoru Rudolf se je morao odreći vlasti nad Ugarskom, Austrijom i Moravskom. Taj

⁹³ Schüssel i Zöllern, 1997., 142.

⁹⁴ Schüssel i Zöllern, 1997., 143.

⁹⁵ Schüssel i Zöllern, 1997., 145.

⁹⁶ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/habsburgovci>

⁹⁷ Schüssel i Zöllern, 1997., 146.

⁹⁸ Schüssel i Zöllern, 1997., 146.

⁹⁹ Schüssel i Zöllern, 1997., 146 – 147.

¹⁰⁰ Schüssel i Zöllern, 1997., 147.

ugovor ipak nije pridonio poboljšanju odnosa među braćom.¹⁰¹ Tada se je u središtu sukoba našlo pitanje nasljedstva. Naime, Rudolf II. je carsku krunu namijenio nadvojvodi Leopoldu koji je bio sin Karla od Unutrašnje Austrije. Na kraju ta Rudolfova zamisao nije zaživjela jer su se u međuvremenu češki staleži, koji su prije bili odani Rudolfu, svrstali na Matijaševu stranu. Tada je Matijaš bio okrunjen za češkog kralja. Matijaš je Rudolfa, nakon njegove smrti, 1612. naslijedio na carskom prijestolju čime je konačno bio završen sukob među braćom.¹⁰² Iz svega navedenoga se može vidjeti da su ranonovovjekovni Habsburgovci imali negativan stav prema reformaciji koji se je itekako odrazio na njihovu politiku u vidu njenog širenja u Svetom Rimskom Carstvu. Ta njihova politika će se opširnije objasniti u trećem poglavlju ovoga rada, nakon što se objasni sama reformacija.

2. REFORMACIJA I NJENO ŠIRENJE U SVETOM RIMSKOM CARSTVU

2.1. Reformacija

Crkvi i papinstvu je u ranom novom vijeku bila potrebna reforma koju je zahtijevao cijeli kršćanski svijet. Naime, u kuriji je u ranom novom vijeku došlo do povećane pojave nepotizma. Pape su svoj dolazak na papinsko prijestolje vidjeli kao sredstvo osiguravanja svoje budućnosti i budućnosti svoje obitelji te kao sredstvo provođenja svoje politike. Pape su često na više položaje u Svetom kolegiju postavljali članove svoje obitelji.¹⁰³ Pape često pri tome nisu vodili računa o tome da li su pojedinci koje su postavljali na više položaje bili sposobni za vršenje tih funkcija niti su vodili računa o tome kakvim su životima ti pojedinci živjeli. Novovjekovni pape su isto tako uvelike priznavali svoju nezakonitu djecu te su ih obdarivali na račun crkvene blagajne.¹⁰⁴ Iz svega ovoga se može izvući zaključak da su papinsku dužnost često preuzimali pojedinci koji su i sami bili nemoralni te su preko Crkve pokušavali afirmirati svoju osobnu veličinu.¹⁰⁵ Pape su isto tako poduzimali razne građevinske projekte. Ti građevinski projekti, uz umjetnička djela, su imali za cilj veličati slavu samih papa.¹⁰⁶ Njihov primjer su isto tako slijedili i ostali pripadnici klera. Naime, poput papa, i oni su bili svjetovno okrenuti. Tome je pridonijela činjenica da su pripadnici visokog svećenstva većinom bili štíćenici kurije ili pripadnici vladarskih dvorova. Kao što su to činili pape, i ostali pripadnici klera su se uglavnom

¹⁰¹ Schüssel i Zöllern, 1997., 147.

¹⁰² Schüssel i Zöllern, 1997., 147. i 149.

¹⁰³ Pirenne, 2005., 372.

¹⁰⁴ Pirenne, 2005., 372.

¹⁰⁵ Pirenne, 2005., 372.

¹⁰⁶ Pirenne, 2005., 372.

bavili svjetovnim djelatnostima (politika, mecenstvo nad umjetnošću i sl.), iz čega se može izvući zaključak da su uglavnom živjeli svjetovnim i rastrošnim životom. Njihove posjede su uglavnom dobivali njihovi potomci bez obzira na to jesu li preuzimali svećeničku dužnost.¹⁰⁷ Ovakvo ponašanje klera je potaklo opće nezadovoljstvo među ostalim staležima društva. Naime, plemstvu je smetala njihova neobrazovanost dok je građanstvo svoje nezadovoljstvo izražavalo zbog povlastica i imuniteta.¹⁰⁸ Iz svega ovoga se može izvući zaključak da je Crkvi i njenom kleru (na svim razinama) bila potrebna reforma. Kao prvi zagovornik reforme se može uzeti Girolamo Savonarola.¹⁰⁹ On je bio dominikanski fratar i kritičar tadašnje crkvene korupcije Crkve i pape Aleksandra VI. te je zahtijevao sazivanje općeg koncila čija bi svrha bila reforma Crkve, zbog čega je izbio ustanak protiv crkvenih vlasti. Naime, u Firenci je, nakon protjerivanja obitelji Medici, uspostavljena republikanska vlast koja je trajala od 1494. do 1512. godine. Savonarola je bio dominantna ličnost tijekom te vlasti.¹¹⁰ Naime, on je na vlast došao nakon pobjede u borbi između tri gradske skupine. Te skupine su bile demokrati (tj. plačljivci, skloni Savonaroli), oligarhijska skupina (ljuti) i podržavatelji obitelji Medici (opaki). Savonarola je bio veliki kritičar crkvene korupcije, pape Aleksandra i suvremenog društva.¹¹¹ Savonarolin program se je sastojao od dvije točke djelovanja. Prva točka njegovog programa se je ticala reforme religije. Naime, za vrijeme karnevala su se provodile lomače taštine na kojima su se spaljivali luksuzni predmeti.¹¹² Druga točka njegovog programa se je ticala političke reforme. Naime, Savonarola se je zalagao da se Isus Krist proglasi kraljem Firence što je i učinjeno. Isto tako je tada nastao novi ustav kojim je stvoren Savjet kao glavno tijelo naroda pod kontrolom oligarhijskog tijela Savjeta osamdesetorice.¹¹³ Savonarola se je također zauzimao za sazivanje koncila na kojem bi se trebala razraditi reforma Crkve i papinstva.¹¹⁴ Savonarolu je papa Aleksandar VI. izopćio 1497. godine, a 1498. ga je pogubio nezadovoljan narod.¹¹⁵ Uz Savonarolu, kao zagovornik reforme ranonovovjekovne Crkve se je isto tako istaknuo Erazmo Roterdamski. On je bio predstavnik renesanse u sjevernoj Europi. Renesansa je u tom djelu Europe, za razliku od talijanske renesanse, bila umjereniji i kršćanskiji pokret. Naime, pripadnici te renesanse su, pod utjecajem kasnosrednjovjekovnih vjerskih pokreta,

¹⁰⁷ Pirenne, 2005., 372 – 373.

¹⁰⁸ Pirenne, 2005., 373.

¹⁰⁹ Duffy, 1997., 151.

¹¹⁰ Bertosa, 2004., 9.

¹¹¹ Bertosa, 2004., 9.

¹¹² Bertosa, 2004., 9.

¹¹³ Bertosa, 2004., 9.

¹¹⁴ Duffy, 1998., 151.

¹¹⁵ Bertosa, 2004., 9 – 10.

nastojali doći do autentičnije osobne pobožnosti.¹¹⁶ Zbog toga su se sjevernjački humanisti okretali klasičnim autorima poput Platona i Cicerona te kršćanskim klasicima kao što su djela prvih Otaca Crkve i Bibliji. Erazmo, kao pripadnik tog pokreta, se je bavio izdavanjem radova svetog Jeronima, svetog Augustina i svetog Ambrozija. Erazmo je isto tako bio autor grčkog izdanja Novog zavjeta iz 1516. godine koji je u sebi sadržavao moderni latinski prijevod.¹¹⁷ Ovim izdanjem je Erazmo Roterdamski odredio smjer odvijanja humanističke reforme Crkve. Naime, prema Erazmu, biblijski i apostolski spisi su trebali biti temelj za ponovno uspostavljanje izvornog kršćanstva.¹¹⁸ Osim što je svojim djelima nastojao dati temelje za reformu Crkve, Erazmo je isto tako u svojim djelima kritizirao tadašnju Crkvu koju je uvelike mučila korupcija. Godine 1509. je napisao djelo Pohvala ludosti u kojem je kritizirao Crkvu zbog korupcije koja se je u nju uvukla. Cilj te kritike je bio potaknuti reformu Crkve.¹¹⁹ Osim Crkve, Erazmo je isto tako kritizirao djelovanje pape Julija II. Naime, nakon papine smrti, Erazmo je anonimno objavio satiru *Julius Exclusus* u kojoj je kritizirao tog papu. U tom djelu papa je bio optužen za sve moguće zločine.¹²⁰ Erazmo je osudu materijalistički okrenutog papinstva u toj satiri izložio opisom susreta između pape Julija II. i svetog Petra na nebeskim vratima raja. Petar je odbijao Julija priznati kao svog nasljednika upravo zbog njegove ratničke naravi te ga je uz to odbijao pustiti u raj zbog čega je izbila svađa između njega i pokojnog pape.¹²¹ Bit ovoga Erazmovog djela je bila utemeljena na Erazmovoј razočaranosti neuspješnom reformom Crkve i neuspješnim sazivanjem koncila. Erazma je na pisanje ove satire vjerojatno naveo neuspjeh Petog lateranskog koncila pri provođenju reforme.¹²² Osim kritikom pape i Crkve, Erazmo se je isto tako bavio kritikom kršćanske praznovjernosti. O tome svjedoči njegovo djelo *Colloquies*. U tom djelu Erazmo je opisivao svoj posjet najznačajnijem svetištu u Engleskoj Walsinghamu. Tamo je Erazmo vidio repliku Isusovog doma u Nazaretu (Svetu kuću) koju su navodno križari prenijeli u Italiju (Loreto). Toj građevini se je pripisivao čudotvorni karakter. Erazmo je u svom djelu, na temelju činjenice da građevina nije izgledala staro, pobio to praznovjerje.¹²³ U istoj godini kada je Erazmo objavio svoje djelo *Julius*

¹¹⁶ Duffy, 1997., 151.

¹¹⁷ Duffy, 1997., 151 – 152.

¹¹⁸ Raiser, 2017., 17 – 18.

¹¹⁹ Duffy, 1997., 152.

¹²⁰ Duffy, 1997., 152.

¹²¹ Duffy, 1997., 152.

¹²² Duffy, 1997., 152.

¹²³ Collinson, 2008., 60 – 61.

Exclusus počeo je djelovati i Martin Luther, koji je započeo širenje reformacije o kojem se u ovom radu govori.¹²⁴

Martin Luther se je rodio 1483. godine u Eislebenu (Saska). On je bio član skromne obitelji čiji je uspon započeo 1491. godine.¹²⁵ Premda su tada postojale loše glasine o njoj (čiji su incijatori bili Lutherovi protivnici), Lutherova majka Hanna Lindermann je bila pripadnica obitelji iz koje su potjecali pravnici, liječnici i sveučilištarci dok mu je otac, Hans Luther, bio rudar seljačkog podrijetla koji se je, zahvaljujući posuđenom novcu, ubrzo uzdigao na položaj upravitelja rudnika bakra. Upravo je Martinova rodbinska povezanost s majčinom obitelji omogućila Martinu da stekne visoko obrazovanje.¹²⁶ Naime, Martin Luther je svoje školovanje započeo u latinskoj školi koja se je nalazila u Mansfeldu nakon kojeg je otišao u Magdeburg i Eisenach, gdje je nakratko boravio. U Eisenachu, dok je boravio kod obitelji Cotta, Luther je prvi put stupio u kontakt s Biblijom. Ovo iskustvo je, kao i okolina u kojoj je živio, potaknulo u Lutheru nemir koji je uskoro poprimio religioznu dimenziju. Iz ovoga se može izvući zaključak da je upravo prvi kontakt s Biblijom Luthera polako počeo usmjeravati na vjersko djelovanje.¹²⁷ Kao moguć uzrok pojave vjerskih osjećaja u Luthera se također mogu uzeti propovjedi u crkvi u Eisenachu. Te propovjedi su navodno tada bile usmjerene na apeliranje osjećaja u slušatelja te su kao temu obrađivale grijeh i pokajanje.¹²⁸ Nakon boravka u spomenutim gradovima Luther se je 1501. godine upisao na sveučilište, nakon čega je postao učiteljem slobodnih vještina (magister artium). Unatoč očevim nadama da će, nakon završenog studija, postati vladarevim savjetnikom, Luthera su navodno dva događaja navela da ode u samostan te da se počne baviti vjerskom djelatnošću.¹²⁹ Prvi događaj koji je Luthera naveo da se okrene religiji se je dogodio 1503. godine. Naime, Luther se je slučajno ozlijedio mačem kojeg je nosio sa sobom šetajući se cestom. Unatoč ozljedi Luther nije iskrvario što je dovelo do pojave tjeskobe i ispraznosti kod Luthera, zbog čega se nije mogao više usredotočiti na svoje studije.¹³⁰ Drugi događaj koji je Luthera naveo da se okrene religiji se je dogodio 1505. godine. Naime, tada se je Luther našao u oluji tijekom koje je jedva izbjegao svoju smrt što ga je ispunilo neizmjernim strahom. Nakon tog događaja Luther se je pridružio strogom asketskom redu augustincima zbog čega se je sukobio sa svojim ocem.¹³¹ Iz ovoga se može izvući

¹²⁴ Duffy, 1997., 153.

¹²⁵ Chaunu, 2002., 252.

¹²⁶ Collinson, 2008., 71.

¹²⁷ Chaunu, 2002., 253 – 254.

¹²⁸ Collinson, 2008., 71.

¹²⁹ Chaunu, 2002., 255.

¹³⁰ Chaunu, 2002., 255 – 256.

¹³¹ Chaunu, 2002., 256.

zaključak da je Lutherova odluka da se okrene vjeri bila isključivo prouzročena šokom nastalim tijekom spomenutih događaja. Njegov ulazak u augustinski red je vjerojatno utjecao na formiranje njegove ideologije koja je i započela reformaciju. Naime, na Luthera je pozitivan utjecaj imao Johann Staupitz, koji je tada bio vrlo tražen propovjednik. Staupitz je usadio u Luthera tezu da istinsko pokajanje započinje Božjom ljubavlju. Prema Staupitzu, bit pokajanja je bila u tome da iskreno volimo Boga a ne da ga navedemo da nas voli. Ova Staupitzeva teza je uvelike utjecala na Lutherovu ideologiju koju je kasnije iznio putem svojih teza.¹³² Upravo je tijekom svog boravka u samostanu Luther razradio dvije postavke koje se mogu shvatiti kao osnova njegove teologije. Prva postavka je bila ta da samo vjera spašava. Naime, prema toj njegovoj postavci, jedino je vjera bila dovoljna za osobno spasenje dok djela nisu više bila potrebna.¹³³ Druga postavka se je ticala izvora vjere. Naime, prema Lutheru, Sveto Pismo je bilo jedini izvor vjerske istine. Luther je smatrao da svaki vjernik samostalno interpretira svete tekstove.¹³⁴ Luther je također razvio principe koji su se ticali organizacije crkvenih općina i odnosa između kršćanske zajednice i svjetovne vlasti. Preko principa organizacije crkvenih općina vjernika, Luther je zagovarao obvezu iste vjeroispovijesti za sve članove vjerske općine. Četvrti princip, onaj o potčinjenosti svakog kršćanina i čitave crkvene općine svjetovnoj vlasti, je podrazumijevao obvezu svakog vjernika da se potčinjava svjetovnoj vlasti tj. da je njemačko građanstvo bilo dužno biti ponizno pred kneževom vlasti.¹³⁵ Osim vjerskog djelovanja, uz Martina Luthera se isto tako veže i njegova akademska karijera. Tako se je Luther 1508. godine na fakultetu u Wittenbergu bavio predavanjem filozofije te je 1512. godine postao doktorom teologije. Time je naslijedio položaj profesora biblijske teologije od Staupitza.¹³⁶ Luther je upravo tijekom svoje akademske djelatnosti uobličio ono što zovemo doktrina opravdanja. Naime, srž te doktrine je ležala u pronalaženju sredstava putem kojih čovjek može postići spasenje.¹³⁷ Ova se doktrina (tj. teologija) može sažeti u tri formule. Prva od tih formula jest opravdanje po vjeri. Naime, prema Lutheru, upravo vjera posjeduje ključnu ulogu pri našem opravdanju pred Bogom a ne naši postupci. Ova formula je također prisutna i u *Poslanici Rimljanima*.¹³⁸ Druga formula Lutherove doktrine jest pasivna prava (ili pasivno Božje opravdanje). Ova formula se uglavnom bavi značenjem pojma *Justitia dei* tj. pravdom koju daje Bog. Naime, prema Lutheru, taj pojam, što je dokazalo Lutherovo postupno razvijajuće znanje

¹³² Collinson, 2008., 73 - 74.

¹³³ Bertoša, 2004., 18.

¹³⁴ Bertoša, 2004., 18.

¹³⁵ Bertoša, 2004., 18.

¹³⁶ Collinson, 2008., 74.

¹³⁷ Collinson, 2008., 76 – 77.

¹³⁸ Chaunu, 2002., 266.

hebrejskog jezika, posjeduje elastičnu upotrebu.¹³⁹ Prema Lutheru, moralno iskustvo, kada opravdavamo Božju pravdu, ne dolazi prije opravdanja nego ono slijedi iz opravdanja. Luther u ovoj formuli isto tako ukazuje na nerazdruživost moralnog života i vjerskog iskustva. Naime, prema Lutheru, oni se međusobno spajaju pri opravdanju.¹⁴⁰ Treća formula Lutherove doktrine opravdanja jest ona pod nazivom Kristova pravda. U toj formuli se veći naglasak stavlja na Krista. Prema Lutheru, Krist se nalazi u središtu pobožnosti, iz čega se može izvući zaključak, nadovezujući se na prethodno navedene formule, da Krist ima ključnu ulogu pri našem opravdanju pred Bogom.¹⁴¹ Iz ovih navedenih formula se može izvući zaključak da za Luthera naša pobožnost igra ključnu ulogu u opravdavanju našeg života pred Bogom nakon naše smrti. Luther svoju doktrinu razrađuje u svojim djelima *Traktat o slobodi kršćanina* (1520.), *Komentaru Psalama* (1513.) i *Komentaru Poslanice Rimljanima* (1515.). *Komentar Psalama* i *Komentar Poslanice Rimljanima* najbolje svjedoče o ranom razvoju Lutherove doktrine koja će se kasnije izložiti u javnosti.¹⁴²

Reformni pokret Martina Luthera je započeo 1517. godine. Ovu godinu kao godinu početka pokreta refomacije tumači službena katolička povijest. Te godine je Martin Luther na vrata crkve koja se je nalazila u Wittenbergu pričvrstio tekst koji je bio usmjeren protiv kupovanja oprosta (indulgencija).¹⁴³ Pojam indulgencija podrazumijeva opraštanje (djelomično ili potpuno) kazne za grijeh zbog kojih bi grijешnik morao, nakon svoje smrti, otići u čistilište. Papa je imao ovlast da grijешnike oslobodi te kazne na način da grijешnik to oslobođenje na određeni način zasluži. Papa je te oproste izvlačio iz Kristovih i svetačkih riznica usluga.¹⁴⁴ Grijешnik bi taj oprost često zaradio pokorom, dobrim djelima, molitvama i sl. Uz to je papa od grijешnika tražio novac, što je podrazumijevalo zloupotrebu indulgencije, što je Luthera i navelo na spomenuti postupak.¹⁴⁵ Te indulgencije su ustvari bile listovi papira na kojima je bilo ponuđeno skraćivanje vremena koje bi grijешnik trebao, zbog svojih grijeha, provesti u čistilištu.¹⁴⁶ Pri prodaji oprosta su bile prisutne zloupotrebe. Prva zloupotreba ove prakse se je ticala dosega kupovanja oprosta dok se je druga ticala nemara i brige glede svrhe te prakse. Tada je dolazilo do zbrke između davanja novaca za milostinju i davanja novaca za kupovinu oprosta. Nemarnost nadležnih ljudi je dovela do pojave praznovjerja u vjernika da se oprost

¹³⁹ Chaunu, 2002., 267.

¹⁴⁰ Chaunu, 2002., 267.

¹⁴¹ Chaunu, 2002., 267.

¹⁴² Chaunu, 2002., 266. – 269.

¹⁴³ Belloc, 2012., 55

¹⁴⁴ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/indulgencija>

¹⁴⁵ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/indulgencija>

¹⁴⁶ Collinson, 2008., 75.

grijeha može kupiti.¹⁴⁷ U praksi prodaje oprosta je isto tako bila prisutna zlopotreba koja se je ticala njene provedbe. Naime, prodaja oprosta se je provodila kroz opsežnu propagandu i pritisak na narod.¹⁴⁸ Ova praksa je započela za vrijeme pape Julija II. Taj papa je, kao što je već i spomenuto, započeo gradnju Crkve sv. Petra. Za taj projekt papa je na različite načine prikupljao sredstva, među kojima je bila i prodaja oprosta. Naime, kupovanje oprosta je podrazumijevalo obvezivanje griješnika na redovite uplate na ime troškova gradnje.¹⁴⁹ S ovom praksom je nastavio i papa Lav X. Kao što je već spomenuto u prvom poglavlju ovoga rada, ovaj papa je zbog nedostataka sredstava za nastavak gradnje spomenute crkve također posegnuo za prodajom oprosta. Pri ovome mu je uvelike pomogao Albrecht Hohenzollern koji je tada obnašao funkciju biskupa Magdeburga i Mainza (od 1514. godine) te je bio regent biskupije Halberstadt. On je također bio brat brandenburškog izbornog kneza. Tada je Albrecht bio obvezan papi platiti veliki novčani iznos da bi mu papa omogućio obavljanje svih triju navedenih funkcija.¹⁵⁰ Papa Lav X. je, da bi olakšao Albrechtu podmirivanje duga, dodijelio Albrechtu monopol prodaje oprosta na njegovim posjedima. Prema tom dogovoru, biskup je mogao zadržati polovicu od zarađenog novca. Upravo je ovaj postupak naveo Martina Luthera da na vrata spomenute crkve prikuca dokument protiv prodaje oprosta grijeha koji se je sastojao od 95 teza.¹⁵¹ Kao što je već i spomenuto, Luther je tijekom svog boravka u samostanu oblikovao temelje svoje teologije opravdanja. Prva postavka, ona kojom se tvrdi da je samo vjera potrebna za spasenje, je bila usmjerena protiv katoličkog nauka o milosti i tajnama. Prema toj postavci, čovjekovo spasenje više nije ovisilo o tajni (magično – sakramentalnom sredstvu) koja je bila u rukama vladajućeg staleža tj. Crkve nego o unutarnjem stanju čovjeka. To je značilo da je za spasenje griješnikove duše jedini uvjet bila upravo njegova iskrena vjera u Boga te da oprost koji bi mu pripadnik klera dodijelio za određenu novčanu svotu više nije potreban.¹⁵² Ova postavka je imala groznu posljedicu za Crkvu i papinstvo jer ih je podrivala kao ustanovu koja je bila zadužena za dodjeljivanje milosti ljudima. Luther se je pri oblikovanju svoje teologije isto tako bavio sakramentima kojih je bilo sedam. Od tih sakramenata je Luther na početku priznavao samo tri sakramenata kao glavne. To su bili krštenje, ispovjed i pričest. Kasnije je Luther kao glavne sakramente priznavao samo dva: krštenje i pričest.¹⁵³ Druga Lutherova postavka, ona kojom se tvrdi da je Sveto Pismo izvor vjerske istine, je bila usmjerena

¹⁴⁷ Belloc, 2012., 57.

¹⁴⁸ Belloc, 2012., 58.

¹⁴⁹ Belloc, 2012., 57.

¹⁵⁰ Bertoša, 2004., 18 – 19.

¹⁵¹ Bertoša, 2004., 19.

¹⁵² Bertoša, 2004., 18.

¹⁵³ Bertoša, 2004., 18.

protiv crkve kao učitelja vjere. Naime, Luther je putem ove postavke upućivao na izvore kršćanske vjere (tj. Sveto Pismo). Luther je isto tako putem ove postavke poricao papin autoritet i čitavo učenje katoličke crkve.¹⁵⁴ Lutherovo poricanje papinog autoriteta se isto tako može iščitati iz već spomenutog četvrtog principa (onoga o potčinjenosti svakog kršćana svjetovnoj vlasti). Pripadnici svih staleža su na Lutherove teze reagirali na različit način. Razlog tomu leži u činjenici da je svaki stalež teze tumačio na svoj način. Tako su svjetovni kneževi Lutherove teze shvatili kao sredstvo za sekularizaciju crkvene zemlje, a vitezovi su ih vidjeli kao sredstvo za uspostavljanje jake carske vlasti s plemićkom demokracijom. S druge strane, narodne mase su teze shvatile kao poziv za borbu protiv feudalizma.¹⁵⁵ Ovakvu reakciju svjetovnih staleža je izazvao prijezir prema papinoj praksi naplaćivanja davanja oprosta. Diljem kršćanskog svijeta je bio prisutan snažan negativan osjećaj prema takvoj papinoj praksi. Takav osjećaj može se uočiti u tadašnjoj Španjolskoj i Njemačkoj. Naime, u Španjolskoj je nadbiskup Toleda zabranio davanje oprosta za novčane iznose.¹⁵⁶ U Njemačkoj takav osjećaj naroda prema praksi naplaćivanja davanja oprosta se je temeljio na dvije pretpostavke. Prva pretpostavka tog negativnog osjećaja je bila nesloga između njemačkog kralja tj. rimskog cara i papinstva. Druga pretpostavka je bilo njemačko viđenje pape kao vladajućeg staleža. Naime, Nijemci su papu doživljavali kao vladara talijanske pokrajine, čime je bila slomljena vizija pape kao osobe sjedinjene s cijelim kršćanskim svijetom čime je isto tako slomljena vizija o sjedinjenosti svih naroda u jednu veliku kršćansku zajednicu.¹⁵⁷ Ovaj negativan osjećaj prema Crkvi i papinstvu je svoj vrhunac doživio upravo za vrijeme izbijanja reformacije te se je kasnije pretvorio u osjećaj prijezira prema bilo kakvom autoritetu. Naime, Lutherovo pribijanje teza na vrata wittenberške crkve je u ljudima pobudilo neobuzdani zanos jer se je taj Lutherov potez tumačio kao pobuna protiv Rima. Upravo taj zanos je omogućio plemstvu prisvajanje crkvenih posjeda dok je narodne mase potaknuo na pobunu protiv bogatih.¹⁵⁸ Iz ovoga se može izvući zaključak da je Luther imao veliku podršku narodnih masa i plemstva. Naime, Luthera je, osim nižih staleža, podupiralo i plemstvo među kojim je bio i saksonski elektor. Razlog tomu leži u želji plemića da se dokopaju crkvene imovine putem njenog zapljenjivanja. Plemići su u Lutherovoj reformaciji vidjeli mogućnost postizanja neovisnosti.¹⁵⁹ S druge strane, reakcija Crkve na Lutherovo pribijanje teza na vrata wittenberške crkve na početku je bila blaga. Papa Lav X. je

¹⁵⁴ Bertoša, 2004., 18.

¹⁵⁵ Bertoša, 2004., 19.

¹⁵⁶ Belloc, 2012., 58.

¹⁵⁷ Belloc, 2012., 58 – 59.

¹⁵⁸ Belloc, 2012., 59 – 60.

¹⁵⁹ Belloc, 2012., 62 – 63.

cijelu ovu situaciju doživio kao svađu između dva redovnika. Razlog tomu leži u činjenici da su dominikanci upravljali prodajom oprosta što je navodno zasmetalo augustincima među kojima je bio i Luther.¹⁶⁰ Kasnije je Crkva počela ozbiljnije shvaćati situaciju, o čemu svjedoči činjenica da je Luther 1518. godine bio pozvan u Rim. Luther se u Rimu nije pojavio zbog, prema isprici njegovog samostana, lošeg zdravstvenog stanja. Rim je uvažio ispriku te je Lutheru omogućio raspravu o svojem stajalištu s tada najučuenijim čovjekom Kajetanom na carskom saboru koji je sazvan u Augsburgu.¹⁶¹ Naime, papa Leon X. je najprije preko Saskog kneza pokušao suzbiti reformu. Naime, papa je, s obzirom da je tada Saska bila slaba te da je njezin knez bio opsjednut relikvijama, nastojao ucjenjivanjem kneza suzbiti reformu. Taj papin plan nije uspio jer papa nije uzeo u obzir solidarnost njemačkog naroda i rasprostranjenost protivnika papinske vlasti u Rimu.¹⁶² Nakon što mu taj plan nije uspio, Lutherov slučaj papa je dodijelio već spomenutom Jakobu (Tomi) Vicou, koji se je također zvao i Kajetan. Kajetan je tada obnašao funkciju dominikanskog generala (1508. godine) i kardinala (1517. godine).¹⁶³ Luther je s njim o svojim stajalištima raspravljao na carskom saboru u Augsburgu koji je bio sazvan 1518. godine. Ovaj sabor je za Luthera završio neuspjehom jer je tijekom rasprave zaniijekao autoritet koncila. Kao što to i Belloc tvrdi u svojoj knjizi, upravo je autoritet koncila Lutheru mogao poslužiti kao njegov glavni argument u raspravi protiv autoriteta papinstva.¹⁶⁴ Nakon tog sabora je, na temelju Kajetanove procjene, iste godine (devetog studenog) izdana bula *Cum Postquam*. Tom bulom se je kriminalizirao Lutherov stav o indulgencijama. Kao razlog tog postupka se je navodila činjenica da upravo indulgencije pridonose smanjenju kazne ublažavanjem krivnje griješnika.¹⁶⁵ Do eskalacije sukoba između Rima i Luthera je došlo 1519. godine zbog govora kojeg je Luther održao tijekom svoje rasprave s teologom Johanessom Eckom. Naime, taj teolog ga je nastojao optužiti za husitsku herezu.¹⁶⁶ Ta rasprava se je održala u Leipzigu. Teme te rasprave su bile spasenje i vlast Crkve.¹⁶⁷ Eck se je kao teme dotaknuo pitanja autoriteta papinstva i njegove prirode (je li priroda papinog autoriteta božanska ili ljudska).¹⁶⁸ Kao Lutherov odgovor na ovo pitanje se može uzeti teza koju je razradio prije same rasprave. Luther je nekoliko dana prije rasprave objavio svoju trinaestu tezu koja se je upravo

¹⁶⁰ Belloc, 2012., 60.

¹⁶¹ Belloc, 2012., 60 – 61.

¹⁶² Chaunu, 2002., 297.

¹⁶³ Chaunu, 2002., 297.

¹⁶⁴ Belloc, 2012., 61 – 62.

¹⁶⁵ Chaunu, 2002., 301.

¹⁶⁶ Bertoša, 2004., 19.

¹⁶⁷ Chaunu, 2002., 302.

¹⁶⁸ Collinson, 2008., 82.

ticala papinske vlasti. Prema toj tezi, papinska vlast je povijesna, tradicionalna i korisna institucija ali pritom ona isto tako nije božanska institucija.¹⁶⁹ Luther se je u raspravi s Eckom isto tako poslužio crkvama u istočnoj Europi kao primjerima crkava koje nisu pod papinskim autoritetom. Kao što je već i spomenuto, Eck je Luthera tijekom rasprave povezo s Janom Husom, na što mu je Luther odgovorio tvrdnjom da među vjerovanjima kojih su se držali Hus i njegovi sljedbenici postoje ona koja su istinski kršćanska i evanđeoska koja Crkva jednostavno ne može osuditi.¹⁷⁰ Upravo je ova Lutherova tvrdnja intezivirala njegov sukob s Crkvom. Naime, Eck je nakon rasprave izradio formalnu optužnicu protiv Luthera koju je poslao papi u Rim. Papa Leon X. je na tu optužnicu reagirao izdajući 1520. godine bulu *Exsurge domini* koja je u sebi sadržavala uvjetno Lutherovo izopćenje.¹⁷¹ Iste godine, prije izdavanja papine bule, su izdana dva Lutherova djela. To su bili *Kršćanskom plemstvu njemačkog naroda o poboljšanju kršćanskog staleža* i *Babilonsko sužanjstvo Crkve*. U prvom djelu je Luther poziva svjetovne vladare Njemačke da započnu s reformom prijestupa, čime se je podrazumijevalo razlikovanje između svjetovnih i vjerskih staleža te razlikovanje između protestantskog i katoličkog svećenstva.¹⁷² U tom djelu se je izražavala težnja za ukidanjem nadmoći koju je crkvena vlast imala nad onom svjetovnom te težnja za ukidanjem monopola Crkve na tumačenje Svetog pisma. Ovo Lutherovo djelo je također pozivalo na ukidanje papinog monopola na sazivanje sabora. Djelo je impliciralo teoriju o posredničkoj vlasti. U djelu se isto tako izlaže plan reforme. Ta reforma je predviđala ukidanje doživotnih zavjeta za redovnike i liberalizaciju funkcioniranja samostana kao škola (redovnici bi ih mogli svojom voljom napuštati i ulaziti u njih) te ukidanje celibata. Reforma iznesena u *kršćanskom plemstvu njemačkog naroda o poboljšanju kršćanskog staleža* je isto tako predviđala obvezu svake zajednice, posjedovanje škole i promoviranje bratske pomoći u cilju ukidanja prosjačenja.¹⁷³ U drugom njegovom djelu se osuđuju sedam sakramenata koje Luther opisuje kao sustav bijednog ropstva.¹⁷⁴ Naime, u tom djelu je Luther predlagao teologiju sakramenata usklađenu s osnovnim postulatima spasenja po milosti i autoritetu Svetog Pisma. Luther je isto tako u tom djelu iznio svoje viđenje sakramenata. Naime, Luther sakramente vidi kao objektivno očitovanje Objave koju Bog daje izvana i koje je materijalizirano u Utjelovljenju, Knjizi, Vodi, Kruhu i Vinu. Na kraju je Luther vezu između materijalnog elementa i duhovnog sadržaja izbacio iz svoje teologije.¹⁷⁵ Luther je

¹⁶⁹ Chaunu, 2002., 302.

¹⁷⁰ Collinson, 2008., 82 – 83.

¹⁷¹ Collinson, 2008., 83.

¹⁷² Collinson, 2008., 83. – 84.

¹⁷³ Chaunu, 2002., 308 – 309.

¹⁷⁴ Collinson, 2008., 84.

¹⁷⁵ Chaunu, 2002., 309 – 310.

na *Bulu* reagirao najprije slanjem poslanice papi (Poslanica Leoni X.) i traktatom *O slobodi kršćanina*. Putem ove poslanice Luther je izrazio osudu papinske institucije te je protiv pape iznosio brojne optužbe, a uz to je papu nazvao Antikristom. Luther je također 17. studenog zahtijevao novi sabor ponavljajući prethodne optužbe protiv pape.¹⁷⁶ U vrijeme objavljivanja bule u Njemačkoj je došlo do spaljivanja Lutherovih knjiga, zbog čega je došlo do kontraprosvjeda. Naime, u Wittenbergu su se počeli spaljivati svesci kanonskog prava, papinski dekreti i knjige koje su napisali Lutherovi protivnici (Eck i dr.). Luther je isto tako spalio samu papinu bulu o svom uvjetnom izopćenju što je značilo definitivni raskid s Rimom i papom.¹⁷⁷ Godine 1521., vjerojatno kao odgovor na ovaj Lutherov postupak, papa je donio novu bulu *Romanum decet pontificem* preko koje je i službeno ekskomunicirao Luthera i njegove pristaše. Ovakvom postupanju prema Lutheru se je priključio i car Svetog Rimskog Carstva Karlo V. Razlog tomu leži u činjenici da je car reformaciju doživljavao kao čimbenik koji je pridonosio jačanju njegovog protivnika francuskog kralja, zbog čega je Luthera pozvao na sabor koji se je održao 1521. godine u Wormsu. Na tom saboru je izdan dokument pod nazivom *Wormski edikt* kojim je Luther proglašen heretikom i prognanikom.¹⁷⁸ Nakon tog sabora Luther se je, pošto mu je car jamčio siguran prolaz, vratio u Wittenberg. Kasnije su ga, dok se je vraćao kući i zbog njegove sigurnosti, oteli njegovi prijatelji te ga smjestili u dvorac Watburg. Tamo je Luther nastavio sa svojom izadavačkom aktivnošću te je preveo Novi zavjet.¹⁷⁹ Reformacija je ubrzo rezultirala nastajanjem principa *cuius regio eius religio*. Prema tom principu, knez je bio taj koji je na svojem teritoriju imao crkveni suverenitet. Nastanak ovoga principa je potaknulo djelo čiji je autor bio Philipp Melachton, Lutherov učenik. Credo nove crkve je bio predstavljen na saboru održanom 1530. godine u Augsburgu. Na tom saboru je bio naglašeno vrhovništvo kneza nad crkvom preko vrhovništva pape.¹⁸⁰ Drugi naziv ovoga učenja je bio *Augsburška vjeroispovijest* te je ono za cilj imalo smanjivanje jaza između katoličke i luteranske crkve. To smanjivanje jaza je završilo nuspješno. Naime, njemački knezovi su odlučili iskoristiti zauzetost Karla V. već spomenutim borbama s Francuskom te su u njima vidjeli mogućnost ostvarivanja svoje autonomije.¹⁸¹ Ti knezovi su se ubrzo pobunili protiv odluka koje je donosila katolička većina te je to 1530. godine dovelo do stvaranja saveza nazvanog Schmalkaldenski savez. Cilj tog saveza je bila zaštita reformacije od cara. Ovom savezu su također pristupila tri

¹⁷⁶ Chaunu, 2002., 306.

¹⁷⁷ Collinson, 2008., 85.

¹⁷⁸ Bertoša, 2004., 19.

¹⁷⁹ Collinson, 2008., 86.

¹⁸⁰ Bertoša, 2004., 21.

¹⁸¹ Bertoša, 2004., 21.

izborna kneza. To su bili falački, saski i bradenburški izborni knez.¹⁸² Godine 1546. je izbio sukob koji je bio nazvan Schmalkaldenski rat koji je trajao do 1548. godine. Taj sukob je završio potpisivanjem Augsburškog sporazuma prema kojem se je u cijeloj Njemačkoj trebalo uspostaviti katoličanstvo.¹⁸³ Kneževi koji su bili pristaše reforme očito time nisu bili zadovoljni jer su 1552. godine sklopili savez s francuskim kraljem Henrikom II. koji je bio usmjeren protiv Karla V. Time su započeli rat koji je rezultirao njihovom pobjedom i sklapanjem Augsburškog mira 1555. godine. Tim mirom je bilo potvrđeno pravo kneževa da određuju vjeru svojih podanika.¹⁸⁴ Naime, podanici su bili obavezni usvojiti vjeru svojih gospodara. Ovaj mir se je negativno odrazio na Crkvu. Lokalne crkve su bile obvezane, u slučaju da se plemić na čijem se posjedu nalaze obrati na luterizam, na odricanje od svoje imovine. Ovim mirom se je ozakonilo postojanje luteranske (augsturške) vjere.¹⁸⁵ Osim Lutherove verzije reformacije, u Europi su se pojavljivale i druge inačice reformacije, u koje se ubraja i kalvinizam čiji je inicijator bio Jean Calvin.¹⁸⁶

Jean Calvin se je rodio 1509. godine u Pikardiji. On je bio sin odvjetnika koji je ubrzo došao u sukob s kanonicima katedrale u Noyonu. Za Calvina je bilo planirano da se zaredi, radi čega je bio poslan na školovanje u Pariz.¹⁸⁷ Calvin je najprije studirao na College de la Marche, nakon čega se je prebacio na College de Montaigu. Upravo je vrijeme provedeno na Collegeu de Montaigu pridonijelo razvoju Calvinove teološke inteligencije.¹⁸⁸ Calvin je uskoro zbog promjene imovinskog stanja njegove obitelji prešao na studij prava nakon čega se je, opet zbog promjene unutar njegove obitelji, ponovno vratio u Pariz gdje se je počeo baviti humanističkim znanostima.¹⁸⁹ Calvin je 1534. godine bio prisiljen napustiti Pariz te time i Francusku. Naime, Francuska se je tada nalazila u razdoblju koje povjesničari francuske reformacije nazivaju pred – reformom (tako to razdoblje naziva i Collinson u svom djelu). Tada su masovno pljuštale optužbe za herezu što je podrazumijevalo i spaljivanje na lomači.¹⁹⁰ Kao poticaj Clavinu za napuštanje Pariza se može shvatiti bijeg njegovog prijatelja Nicholasa Copa koji je tada obnašao funkciju rektora sveučilišta. Cop je održao luteransku propovijed zbog čega je bio prisiljen pobjeći iz Pariza. Calvina je na bijeg iz Francuske isto tako navela represija koja se je provodila

¹⁸² Bertoša, 2004., 21.

¹⁸³ Bertoša, 2004., 21.

¹⁸⁴ Bertoša, 2004., 21.

¹⁸⁵ Noël, 1998., 79 – 80.

¹⁸⁶ Collinson, 2008., 88 – 89.

¹⁸⁷ Collinson, 2008., 107. i 109.

¹⁸⁸ Collinson, 2008., 109.

¹⁸⁹ Collinson, 2008., 109.

¹⁹⁰ Collinson, 2008., 109 – 110.

1534. godine. Razlog tome leži u činjenici da su se tada u Parizu objavljivali letci kojima se napadala sveta misa.¹⁹¹ Calvin se je najprije sklonio u Basel, nakon čega je otišao u Ferraru te je napokon došao u Ženevu. Razlog zbog kojeg se je Calvin smjestio u Ženevu leži u činjenici da je tada Ženeva, koja je postojala kao samostalna republika unutar Švicarske Konfederacije, bila isto tako i utočište za vjerske prognanike.¹⁹² Ženeva je takav položaj postigla pobjedom nad savojskim nadvojvodom uz pomoć Berna 1526. godine. Upravo je putem saveza s Bernom stanovništvo Ženeve došlo u kontakt s reformacijom.¹⁹³ Upravo je u Ženevi Calvin objavio svoje djelo *Institucije*.¹⁹⁴ To Calvinovo djelo je napisano 1536. godine te je u njemu Calvin razradio svoju reformatorsku doktrinu koja nosi njegovo ime (kalvinizam). Kao temelji te doktrine se mogu uzeti dvije teorije: teorija o različitom shvaćanju sakramenta krštenja i pričesti i teorija o učenju o apsolutnoj predestinaciji.¹⁹⁵ Prema prvoj teoriji, onoj o različitom shvaćanju sakramenta krštenja i pričesti, krštenje i pričest nisu bili simboli niti sredstva spasenja čije je djelovanje bilo neovisno o vjeri. Naime, prema Calvinu, te sakramente je stvorio Bog da bi dodatno pomogao ljudima.¹⁹⁶ Prema drugoj teoriji, onoj o apsolutnoj predestinaciji, Bog je neke ljude predodredio za spasenje neovisno o njihovim zaslugama. Naime, prema Calvinu, svaki čovjek je trebao vjerovati da je predodređen za spasenje te se je u skladu s tom činjenicom trebao ponašati.¹⁹⁷ Prema Calvinu, čovjek se je trebao baviti svojim poslom te se je morao odreći užitaka zbog čega je došlo do ukidanja brojnih katoličkih blagdana i povećanja broja radnih dana. Kalvinizam je u radnicima razvio stav prema kojem je poslušnost kapitalistu izjednačena s poštenim obavljanjem dužnosti.¹⁹⁸ Kalvinizam je Crkvu definirao kao općinstvo izabranih. Pošto se nije moglo nikako doći do odgovora koje je ljude Bog predodredio za spasenje svaki se je čovjek morao, prema kalvinističkom nauku, potpuno posvetiti služanju Bogu. To je podrazumijevalo potpuno posvećivanje svog života Svetom Pismu što je ujedno bilo kriterij i za opravdanost države.¹⁹⁹ Calvin je državu, naime, definirao kao sredstvo Božje volje. Prema Calvinu, država je bila neovisna o svećenstvu tj. nije mu bila podložna. Država je svoj cilj, prema Calvinu, ostvarivala ako je bila povezana sa svećenstvom u svom djelovanju. Iz ovakve vizije države se daje naslutiti da je Calvin bio zagovaratelj teokracije.²⁰⁰ Godine

¹⁹¹ Collinson, 2008., 110.

¹⁹² Bertoša, 2004., 23.

¹⁹³ Pirenne, 2005., 390.

¹⁹⁴ Collinson, 2008., 110.

¹⁹⁵ Bertoša, 2004., 23.

¹⁹⁶ Bertoša, 2004., 23.

¹⁹⁷ Bertoša, 2004., 23.

¹⁹⁸ Bertoša, 2004., 23.

¹⁹⁹ Pirenne, 2005., 391.

²⁰⁰ Pirenne, 2005., 391.

1541. je došlo do uređenja crkve i države. Naime, pri svom povratku u Ženevu, Calvin je zahtijevao promjene u crkvi što je nakon nekog vremena i postignuto. Naime, tada je donesen ustav pod nazivom *Ordonnances Ecclesiastiques*.²⁰¹ Tim dokumentom je bila definirana služba pastora, doktora, starješina đakona te su njime bile definirane njihove funkcije. Ovim dokumentom je isto tako bio osnovan konzistorij. To je bilo vijeće svećenika i starješina koje se je bavilo nadzorom pohađanja crkve i ćudoređa.²⁰² To je vijeće bilo vrhovni moralni nadzor u republici. Ono je nadgledalo i kontroliralo rad općinskih vijeća. Uz konzistorij su u provođenju zakona također sudjelovale i civilne vlasti. Za svaki prijestup, ovisno o njegovoj težini, su bile propisane brojne kazne. Isto tako je u Kalvinovoj Republici postojala obveza pohađanja crkve. O pojačanom nadzoru nad privatnim životom građana republike isto tako svjedoči i činjenica da je djelovanje svakog čovjeka bilo podvrgnuto neprestanom ispitivanju.²⁰³ Ubrzo je u Ženevi došlo do nezadovoljstva ovakvom disciplinom i mjerama. Naime, kao primjer jednog takvog nereda se može uzeti pobuna koja je izbila radi krsnih imena. Calvin i njegove pristaše su bili naklonjeni biblijskim imenima te su zbog toga zabranili ime Claude. Razlog tome vjerojatno leži u činjenici da je to ime bilo povezano s obližnjim katoličkim svetištem.²⁰⁴ Do pobune stanovništva protiv ove odluke je došlo zbog popularnosti samog imena. Stanovnici su na ovu odluku reagirali ignoriranjem kalvinističkih propisa na način da su u svojim kućama plesali što je bilo protivno spomenutim propisima. Ovakva opozicija kalvinistima je dobila ime libertinci, od kojih su najpoznatiji bili članovi obitelji Facre i Perrin.²⁰⁵ Ženevske vlasti su na ove izgrede reagirale progonima pobunjenika i zaplijenom njihove imovine. Osim nereda je bilo prisutno i ideološko protivljenje kalvinističkom nauku. Najpoznatiji ideološki protivnici kalvinizma su bili Sebastian Castellio, Jerome Bolsec i Michael Servetus.²⁰⁶ Kao što se može zaključiti iz izloženoga, reformatorske ideje su se velikom brzinom širile cijelom Europom.

3.2. Širenje reformacije u Svetom Rimskom Carstvu

Reformacija u Svetom Rimskom Carstvu se je počela širiti zahvaljujući plemstvu. Luteranska crkva se je vezivala uz ona područja na kojima je bila prisutna feudalna društvena struktura i

²⁰¹ Collinson, 2008., 113.

²⁰² Collinson, 2008., 113.

²⁰³ Pirenne, 2005., 391 – 392.

²⁰⁴ Collinson, 2008., 114 – 115.

²⁰⁵ Collinson, 2008., 115.

²⁰⁶ Collinson, 2008., 115 – 116.

težnja monarhijske vlasti i kneževa za preuzimanjem crkvene imovine.²⁰⁷ Kao što je već i spomenuto, središte Lutherove reformacije, kojom je i započeo reformatorski pokret, je bio njemački grad Wittenberg. Do naglog razvoja događaja je došlo nakon Wormskog sabora (1521. godine). Naime, tada je reformacija postala sporno pitanje između cara i kneževa. Glavni pristaše reformacije su tada bili saski knez Ivan I. Postojani i hessenski grof Filip koji su se protivili zaključcima Wormskog sabora. Ti plemići su ubrzo započeli provoditi svoje vizitacije čime su preuzeli zadaću biskupa.²⁰⁸ Reformacija se je, zbog brzog širenja Lutherovih spisa i intervencije mreže humanističkih sodaliteta, počela širiti na slobodne carske gradove. To su bili Nürnberg, Schwäbisch Hall i Reutlingen. Osim Lutherovog nauka, u slobodnim carskim gradovima Strassbourgu, Konstanzu i Baelu je bio prisutan Zwinglijev nauk.²⁰⁹ Reformatorski nauk se je isto tako proširio grofovijom Istočnom Frizijom koja je tada bila pod humanističkim utjecajem, što je i bio preduvjet njenog ranog širenja. Na početku reforma u toj grofoviji nije bila dočekana s oduševljenjem, čemu svjedoči protivljenje građana grada Emdena uvođenju luteranske vjere kao obavezne od strane tamošnjeg grofa.²¹⁰ Do promjene stanja u Istočnoj Friziji glede reformacije je došlo 1542. godine kada je tadašnja grofica Anna iz Oldenburga za superintendanta postavila Jana Laskija pod čijim se je utjecajem Istočan Frizija pretvorila u predvodnika reformirane tradicije na sjevernom dijelu Carstva. Osim toga je tada ta grofovija postala utočište za brojne vjerske izbjeglice.²¹¹ Reformatorski nauk, točnije luteranstvo, se je isto tako proširilo i na Austriju na sve slojeve društva.²¹²

Na području Austrije reformacija se je proširila među sve slojeve društva. Luteranski nauk se je najjače proširio među plemstvom i ovakav opseg širenja reformacije je bio očit već u prvim godinama vlasti Ferninanda I. Kao prvi pristaša Lutherovog nauka se može uzeti Christoph Jörger koji je bio sin zemaljskog kapetana Gornje Austrije. On je protestantom postao 1522. godine te su njegov primjer uskoro počele slijediti sljedeće obitelji: Starhemberg, Dietrichstein, Khevenhüller i dr.²¹³ Lutherov nauk se je među plemstvom proširio zahvaljujući sveučilištima. Studenti su na studiranje odlazili u sjevernonjemačka sveučilišta u svrhu upoznavanja s reformatorskim naukom. Uz sveučilišta, na širenje reforme u Austriji su uvelike utjecale tiskare koje su tiskale protestantske spise i brojne propovjedi Paula Speratusa u katedrali Sv. Stjepana

²⁰⁷ Bertoša, 2004., 24.

²⁰⁸ Raiser, 2017., 32.

²⁰⁹ Raiser, 2017., 33.

²¹⁰ Raiser, 2017., 44.

²¹¹ Raiser, 2017., 44.

²¹² Schüssel i Zöllner, 1997., 138.

²¹³ Schüssel i Zöllner, 1997., 138.

u Salzburgu. Vjerojatno zahvaljujući spomenutim faktorima reformacija se je proširila u St. Pöltnu, Waidhofenu, Linzu, Welsu, Gmundenu i Klagenfurtu. Potrebno je naglasiti da je u tim gradovima Lutherov nauk bio prisutan već prije 1525. godine.²¹⁴ Kasnije se je protestantski nauk počeo širiti Koruшком, Štajerskom i Donjom Austrijom.²¹⁵ Osim Lutherovog nauka, u Austriji se je isto tako proširio i anabaptizam. Anabaptizam je bio zastupljen u austrijskim dunavskim pokrajinama i Južnoj Moravskoj. Taj nauk je u ta područja donio Balthasar Hubamier iz Švapske te je Nikolburg učinio središtem anabaptista. U Austriji anabaptisti su uživali veliku potporu seljačkog stanovništva (razlog tome vjerojatno leži u činjenici da su se zalagali za zajedničko vlasništvo).²¹⁶ Anabaptizam je isto tako bio prisutan u Salzburgu, Štajerskoj i Tirolu. Ferdinand I. je širenje ovih nauka pokušao spriječiti izdavanjem dviju zabrana tiskanja protestantskih knjiga o kojima će biti više riječi u trećem poglavlju ovoga rada.²¹⁷ Osim u Austriji i Njemačkoj, protestantski nauk se je proširio i na Pazinsku knežiju, koja je u 16. stoljeću bila sastavni dio Svetog Rimskog carstva te od 1564. godine i sastavni dio Unutarnje Austrije.²¹⁸

U Pazinskoj knežiji, koja je tada bila posjed Habsburgovaca, se isto tako može primjetiti prisutnost reformacijskog nauka. Reformatorski nauk je u Pazinsku knežiju došao iz Kranjske, njemačkih zemalja, Trsta i Venecije. Širenje reforme u Pazinskoj knežiji su omogućili nemogućnost njenog gospodarskog razvoja uzrokovana austrijsko – mletačkim ratovima i osmanskim razaranjima, slaba centralna vlast, strani biskupi i reformatorski krug u Njemačkoj koji je vršio svoj utjecaj na to područje.²¹⁹ Kao u Austriji i Njemačkoj, širenju reformacije u Pazinskoj knežiji je uvelike pripomoglo plemstvo. Jedni od plemića koji su prodržavali Lutherov nauk su bili članovi plemićke obitelji Barbo. Obitelj Barbo je, naime, u svojem kaštelu Kožljak, koji se je nalazio podno Učke, okupljala pristaše reformacije koji su širili taj nauk po tom području.²²⁰ Prvi član obitelji Barbo koji je bio pristaša reformacije jest Francesco Barbo koji je isto tako obnašao dužnost pokrajinskog kapetana Rijeke. Tu praksu je također nastavio i njegov nasljednik Bernardin Barbo koji je od 1580. godine pomogao pristaše protestantizma pružajući im utočište. Pristaše protestantizma su se u kaštelu Kožljak okupljali do početka 17. stoljeća.²²¹ Kasnije su neki članovi te plemićke obitelji, prema izvještaju pičanskog biskupa

²¹⁴ Schüssel i Zöllner, 1997., 138.

²¹⁵ Schüssel i Zöllner, 1997., 139.

²¹⁶ Schüssel i Zöllner, 1997., 139.

²¹⁷ Schüssel i Zöllner, 1997., 139 – 140.

²¹⁸ Čutić Gorup, 2020., 117.

²¹⁹ Čutić Gorup, 2009. – 2010., 57.

²²⁰ Čutić Gorup, 2009. – 2010., 61.

²²¹ Čutić Gorup, 2009. – 2010., 61.

Antuna Zare kojeg Ivan Grah izlaže u svom članku, ponovno postali pristalice katoličkog nauka. Članove obitelji Barbo koji su nastavili podržavati Lutherov nauk je, prema Zarinom izvještaju, nadvojvoda Ferdinand prognao iz područja Pičanske biskupije.²²² Osim obitelji Barbo, širenje reformatorskih ideja su isto tako omogućavali pripadnici obitelji Mosconi. Naime, Alessio Mosconi je 1532. godine putem kupnje dobio vlasništvo nad Pazinskom knežijom u trajanju od šesnaest godina. Njegova dva sina, Giovanni i Cristofor, su 1540. godine od oca naslijedili vlasništvo nad Pazinskom knežijom. Oni su bili pristaše reformacije. Širenje reformacije je uvelike omogućila njihova majka Eufrosina, koja je također podržavala protestantski nauk. Naime, ona je novčano pomagala širenje protestantskih knjiga što je vjerojatno omogućilo i širenje reformacije.²²³ Nakon Giovannijeve smrti 1543. godine Cristofor je samostalno upravljao Pazinskom knežijom. Godine 1553. mu je putem dekreta (koji je bio rezultat vještih pregovora) dozvoljeno doživotno upravljanje tim područjem. Godine 1558. je, zbog optužbi za nametanje nepravednih nameta i nezakonito prisvajanje zemlje, obitelj Mosconi izgubila pravo upravljanja Pazinskom knežijom.²²⁴ Nakon Cristofora Mosconija upraviteljem knežije je postao barun Adam Schwetkowitz koji je tada obnašao dužnost upravitelja prihoda vladara te je uživao povjerenje dvora. Poput braće Mosconi, i on je bio pristaša reformacije te je utjecao na njeno širenje. Unatoč tome što je imao povjerenje dvora, Adam Schwetkowitz je uskoro bio optužen za zloupotrebu svog položaja.²²⁵ Nakon njegove smrti i dugih pregovora, 1574. godine upravu nad Pazinskom knežijom je preuzeo koruški grof Georg Khevenhüller. Pazinska knežija je u njegovom vlasništvu bila četiri godine.²²⁶ On je također bio pristaša reformacije, o čemu svjedoči popis plemića protestanata čiji je autor bio štajerski emigrant Sötzsinger. Ovaj upravitelj knežije je uvelike doprinio širenju reformacije putem zaštite koju je pružao plemićima protestantima. Naime, u slučaju kada bi ih upravitelj Pazinske knežije (koji bi bio katolik) protjerao, oni su se mogli žaliti štajerskim staležima i grofu Khevenhülleru.²²⁷ Sötzingerov popis kao protestanta također navodi korušskog plemića Lienhardta Kheutschacha koji je upravu nad Knežijom preuzeo 1578. godine nakon što se je obvezao da će Karlu II. posuditi 120 000 rajnskih fiorina.²²⁸ Osim lokalnog plemstva, na širenje reformacije, kao i u slučaju Njemačke i Austrije, je isto tako utjecao tisak. Tiskara koja je omogućavala širenje reformacije u Pazinskoj knežiji bila je tiskara u Urachu. Ta tiskara je bila

²²² Grah, 1983., 205 – 204.

²²³ Ćutić Gorup, 2020., 121.

²²⁴ Ćutić Gorup, 2020., 121 – 122.

²²⁵ Ćutić Gorup, 2020., 123.

²²⁶ Ćutić Gorup, 2020., 123. i 125.

²²⁷ Ćutić Gorup, 2020., 125. – 126.

²²⁸ Ćutić Gorup, 2020., 126.

osnovana 1561. godine. Njen osnivač i investitor je bio zemaljski kapetan Štajerske i veliki varaždinski župan Ivan Ungnad.²²⁹ Toj tiskari je Ungnad dao naziv Windische, Chrabatische und Cirulische Trukherey (Slovenska, hrvatska i ćirilica tiskara). Idejni začetnik te tiskare je bio Petar Pavao Vergerije ml. koji je utjecao na Primoža Trubara da svoju prevoditeljsku djelatnost usmjeri na Slovence i Južne Slavene u svrhu stvaranja Biblije na njihovom jeziku. Kao svjedočanstvo o Vergerijevom utjecaju na njegovu prevodilačku djelatnost može poslužiti predgovor Trubarovog prevedenog Novog zavjeta tiskanog 1577. godine.²³⁰ Tiskara se je nalazila u dvorcu Amadenhofu u Urachu kojeg je Ungnada darovao württemberški vojvoda Krištof. Taj vojvoda je također bio i novčani podupiratelj tiskare.²³¹ U toj tiskari su radili Stjepan Konzul Istranin, Anton Dalmatin, Juraj Cvečić, Juraj Juričić i dr. U tiskari su se tiskale knjige na ćirilici, glagoljici i latinici.²³² Petnaest knjiga je bilo tiskano na glagoljici, osam na ćirilici te je šest knjiga bilo tiskano na latinici. Knjige su se isto tako tiskale na više jezika.²³³ U tiskari je 30 knjiga bilo tiskano na hrvatskom jeziku.²³⁴ Uz to su se tri knjige tiskale na slovenskom jeziku i šest knjiga je bilo tiskano na talijanskom jeziku. Iz ove činjenice se može uočiti interacionalni karakter tiskare čija je svrha bila širenje reformatorskog nauka Martina Luthera. Taj nauk su slijedili i sami djelatnici tiskare.²³⁵ Najopširnije djelo tiskano u toj tiskari jest prijevod Biblije pod naslovom *Novi Zavjet*. Taj je prijevod nastao u razdoblju od 1562. do 1563. godine. To djelo je bilo tiskano glagoljicom i ćirilicom te je bilo prevedeno na hrvatski jezik.²³⁶ Autor tog prijevoda je bio Stjepan Konzul. Godine 1564. je uz taj prijevod bilo tiskano 50 ogleđnih primjeraka starozavjetne knjige *Vsih prorokov stumačenje hrvatsko*. Tiskara prestaje s radom 1565. godine.²³⁷ Unatoč svojim izvorima širenja, reformacijske ideje se nisu uspjele proširiti na seljačko stanovništvo Pazinske knežije. Razlog tome leži u činjenici da je tamošnje seljačko stanovništvo bilo opterećeno raznim feudalnim nametima, ratovima i opasnošću od bolesti. Na neuspješnost širenja reformatorskih ideje na seljačko stanovništvo su isto tako utjecale stalne promjene vlasti. Zbog svih navedenih faktora reformacija se je uspjela proširiti samo na lokalno plemstvo i bogate građane.²³⁸

²²⁹ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bad-urach>

²³⁰ Jembrih, 2023., 218.

²³¹ Jembrih, 2023., 215 – 217.

²³² <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bad-urach>

²³³ Jembrih, 2023., 218. – 219.

²³⁴ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bad-urach>

²³⁵ Jembrih, 2023., 219.

²³⁶ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bad-urach>

²³⁷ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bad-urach>

²³⁸ Ćutić Gorup, 2020., 130 – 131.

Osim na spomenuta područja Svetog Rimskog Carstva, reformacija se je isto tako proširila i na njegov istočni dio. Kao početna točka širenja reformacije na tom dijelu Carstva se može uzeti Prusko Vojvodstvo. Naime, iz Pruskog Vojvodstva, gdje je 1525. godine uveden evangelički crkveni ustroj pod vodstvom velikog meštra Njemačkog viteškog reda Albrechta Bradenburškog, reformacija se je proširila na hanzeatske gradove Gdansk i Elblag.²³⁹ U Šleskoj se je reformacija počela širiti 1523. godine. Od polovice 16. stoljeća Šleska je pretežito bila pod utjecajem Lutherovog nauka.²⁴⁰ S druge strane, u Češkoj je već ranije postojala svijest o potrebi za reformacijom. Tome svjedoči postojanje zajednice češke braće (nastala od umjerenog husitskog pokreta) koja se je već od 1495. godine oblikovala u duhu rane reforme. Njezin predvodnik, Luka iz Praga, je bio u kontaktu s Lutherom i Zwinglijem.²⁴¹ Godine 1573. je došlo do pokušaja stvaranja zajedničke konfesijske osnove češke braće, luterana i umjerenih husita u obliku Confessio Bohemice. Cilj toga je bilo dokazivanje njihove legitimnosti pred carem. Car je taj prijedlog odbio te je time vjerojatno i propala ta inicijativa.²⁴² Kao što se može zaključiti iz svega navedenoga, širenju reformacije na području Svetog Rimskog Carstva su uglavnom pridonijeli plemstvo i tisak. U vezi njenog širenja na području Carstva Habsburgovci su kao njegovi vladari provodili svoju politiku koja je opisana u trećem poglavlju ovoga rada.

4. HABSBUŠKA POLITIKA PREMA ŠIRENJU REFORMACIJE U SVETOM RIMSKOM CARSTVU

4.1. Karlo (V.)

Kao što je već i spomenuto u drugom poglavlju ovoga rada, Karlo V. je od samog izbijanja reformacije bio njen protivnik. Razlog tome je ležao u činjenici što je car vjerovao da je reformacija pridonosila jačanju francuskog kralja koji je ujedno i bio njegov protivnik za stjecanje krune. Drugi mogući razlog Karlovog negativnog stava prema reformaciji jest njegov odgoj. Naime, za Karlov religiozni odgoj je bio zadužen Adriaan Florisz Boeyens koji će kasnije postati papa Hadrijan VI.²⁴³ Vjerojatno je zbog toga Karlova politika prema reformaciji poprimila represivni karakter. Represivni karakter careve politike prema njenom širenju se

²³⁹ Raiser, 2017., 50.

²⁴⁰ Raiser, 2017., 50.

²⁴¹ Raiser, 2017., 50.

²⁴² Raiser, 2017., 50 – 51.

²⁴³ Ćutić Gorup, 2009. – 2010., 57.

najprije može uočiti u interakciji cara sa samim inicijatorom reformacije Martinom Lutherom. Naime, 1521. godine se je car sastao s Lutherom na saboru u Wormsu. Tijek tog sabora i njegov ishod su već unaprijed isplanirali sam car i papinski nuncij Aleandar. Naime, prema tom planu Lutheru je trebala biti uskraćena svaka mogućnost obrane i raspravljanja te mu se je, prema tom planu, trebalo jednostavno poručiti da se odrekne svoga stava. Tada je Luther zatražio jednodnevnu odgodu sastanka u svrhu razmatranja pitanja u vezi njegova stava. Sljedeći dan je Luther u jednoj prostoriji u kojoj je, osim njega, bio prisutan samo car održao govor o svom stavu.²⁴⁴ Reakcija cara na Lutherovo odbijanje je bio već spomenuti *Wormski edikt* kojeg je car izdao 1521. godine i prema kojem je bio Luther označen kao heretik i prognanik.²⁴⁵ Osim Karlovog izopćenja Luthera putem spomenutog dokumenta, kao dokaz represivnosti Karlove politike prema širenju reformacije može poslužiti njegov nalog iz 1550. godine.

Nalog Karla V. o uništenju reformacije se nalazi u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.²⁴⁶ Iz samog naziva tog primarnog izvora se može naslutiti neprijateljski stav Habsburgovaca prema reformaciji i agresivnost njihove politike prema njenom širenju. Naime, puni naslov naloga glasi ovako:

*Ordenung und Mandat Keiser Caroli V. vernewert im April Anno 1550. Zu ausrotten und zu vertilgen die Secten und spaltung Welche entstanden sind widder unsern heiligen Christlichen glauben Und wider die Ordenung unser Mutter der heiligen Christlichen Kirchen. Item ein Register der verworffenen und verbotten Büchern auch von guten Büchern welche man inn der Schulen lessen mag. Item eine vermanung des Rectors der Universitet zu Loeuen. Item ein ander Keisers Mandat von dem selbigen handel im 40. jar ausgegangen.*²⁴⁷

Prijevod, kojeg Ćutić Gorup daje u svom radu *Protestanti u Istri: odjeci ili pokret*, glasi ovako:

Propis i nalog cara Karla V. stupio na snagu u travnju godine 1550. godine. Cilj naloga je potpuno uništenje raskola i sekti koje su nastale protiv naše svete kršćanske vjere i protiv naše majke svete kršćanske crkve. Jednako tako popis loših i zabranjenih knjiga također popis dobrih knjiga koje treba čitati u školama. Jednako tako opomena rektora Sveučilišta u Loeuen. Jednako tako drugi nalog cara s istim ciljem proglašen 1540.²⁴⁸

²⁴⁴ Collinson, 2008.,85.

²⁴⁵ Bertoša, 2004., 19.

²⁴⁶ Ćutić Gorup, 2009. – 2010., 55.

²⁴⁷ RIIF – 80 - 1786

²⁴⁸ Ćutić Gorup, 2009. – 2010., 55.

Samo iz ovog dijela izvora se mogu izvući četiri zaključka. Prvi zaključak se tiče samog cilja dokumenta. Naime, prema izvoru, cilj naloga je bio suzbijanje reformacije. Drugi zaključak se tiče samog viđenja protestanata od strane habsburških vlasti. Kao što se može i iščitati iz uvodnog dijela Naloga, protestanti se ovdje prikazuju kao sekta koja dijeluje protiv Katoličke crkve koja je u izvoru okarakterizirana kao majka naroda. Treći zaključak koji se može izvući iz ovog dijela izvora jest taj koji se tiče širenja reformacije i njenog suzbijanja. Naime, u citiranom ulomku se tvrdi da Nalog u sebi sadrži popis zabranjenih i preporučenih knjiga. Ovo ukazuje na činjenicu da su se reformatorske ideje širile putem knjiga. Ovoga je Karlo V., prema Nalogu, bio itekako svjestan te je nastojao spriječiti širenje reformacije putem zabranjivanja knjiga koje su doprinosile širenju njenih ideja. Četvrti zaključak koji se može izvući iz uvodnog dijela naloga jest da je prije ovoga naloga bio izdan još jedan nalog 1540. godine. Ovime se može dokazati trajnost i upornost Karla V. pri provođenju svoje politike usmjerene protiv širenja reformacije. U daljnjem dijelu Naloga se ističu zabrane u vezi reformatorskih ideja i kazne. Najprije je, prema Nalogu, stanovnicima Carstva bilo zabranjeno posjedovati, prodavati, kupovati ili raspačavati bilo koje djelo čiji su autori bili Martin Luther, Jean Calvin i sl. Stanovnicima Carstva je isto tako, prema Karlovom Nalogu, bilo zabranjeno održavanje bilo kakvog tajnog okupljanja, nazočnost takvom okupljanju i samo dopuštanje održavanja takvog okupljanja koja bi koristila širenju reformacije.²⁴⁹ Nalogom se je isto tako zabranjivala svaka pomoć protestantima (u Nalogu su nazvani krivovjernicima i hereticima) te se je obvezalo stanovništvo Carstva da ih prijavljuju za što im se je nudila i nagrada.²⁵⁰ Putem Naloga se je isto tako zabranjivalo laicima ikakvo proučavanje Svetog Pisma jer je takva djelatnost bila dozvoljena samo teozima. U nalogu se je nalazio propis o nastanjivanju. Naime, svaki je doseljnik imao obvezu dostaviti potvrdu o svom djelovanju i životu koju su izdavali lokalni župnici.²⁵¹ U slučaju kršenja tih zapovijedi su se u nalogu isto tako propisivale i kazne. Tako su kao kazne za nepoštovanje Naloga bile pogublivanje (za muškarce je bilo predviđeno pogublivanje mačem dok je za žene bilo predviđeno zakopavanje žive osobe), novčane kazne, protjerivanje i konfiskacija imovine optuženika.²⁵² Iz samog ovoga naloga se može iščitati represivnost politike cara Karla V. u vidu širenja reformacije. Putem spomenutih zakona i propisanih kazni se može izvući zaključak da je Karlo V., prodirući kroz sve sfere života svojih podanika nastojao spriječiti širenje reformacije u Svetom Rimskom Carstvu. U kasnijem dijelu

²⁴⁹ RIIF – 80 – 1786

²⁵⁰ RIIF – 80 – 1786

²⁵¹ RIIF – 80 - 1786

²⁵² RIIF – 80 – 1786

njegove vladavine njegova politika u vidu reformacije se ublažava, o čemu kao izvor svjedoči već spomenuti Augsburški mir iz 1555. godine.

Kao što je već spomenuto u drugom poglavlju ovoga rada, Augsburški mir je bio rezultat pobjede pristaša reformacije nad carem. Kao dokaz da Augsburški mir može biti svjedočanstvo o ublažavanju careve represivne politike prema širenju reformacije može poslužiti već spomenuta činjenica da je plemićima bilo dopušteno određivanje vjere koju će slijediti podanici koji su se nalazili na njihovom posjedu. Sam dokument u sebi sadrži 27 članaka.²⁵³

Iz ovoga izvora se jasno može uočiti promjena Karlove politike prema reformaciji i njeno širenju. Premda se u 14. članku to izričito ne spominje, car je preko njega uredio međusobne odnose među svojim posjedima na način da im je zabranio međusobno ratovanje. Premda se to izričito u tom članku ne tvrdi, ovime je car zapravo zabranio napade na posjede onih plemića koji su prihvatili protestantizam. Ovaj članak se može shvatiti kao uvod u uređenje odnosa između protestanata i katolika (u izvoru se navode kao pristaše stare religije). Naime, svi ostali članci se, kao što se može uočiti u gore navedenom izvoru, bave pravima i obvezama objiju strana. U 15. članku car jamči plemićima koji su prigrlili protestantizam da ih se neće napadati te im također jamči neometano prakticiranje njihove vjere. U tom članku se pristašama reformacije također jamči neometano korištenje njihove imovine i poslušnost njihovih podanika. Ovakva zaštita pristaša reformacije se također spominje i u članku 20. Sljedeći članak ovoga mira koji se bavi pravima i obvezama pristaša reformacije jest 18. članak. Taj članak se tiče pripadnika klera koji prelaze na protestantizam. Naime, kao što se to da uočiti čitanjem izvora, u tom slučaju klerik je obavezan odreći se svoje titule i odustati od povlastica u kojima je dotada uživao. Sljedeći članak koji se bavi pravima i obvezama pristaša reformacije jest već spomenuti članak 20. prema kojem se pristašama reformacije garantira da ih se neće staviti pod nikakvu vjersku jurisdikciju te im se jamči zaštita koja je već bila spomenuta u prije navedenom članku 15. Sljedeći članak koji se bavi pravima protestanata jest članak 23. kojim se zabranjuje svaka vjerska prisila nad podanicima knezova (kao za katolike, ta zabrana vrijedi i za protestante). Spomenuti članci iz ovog dokumenta jasno svjedoče o popuštanju careve politike prema pristašama reformacije. Premda je članak 23. na neki način vjerojatno trebao pridonijeti spriječavanju širenja reformacije, u ovom dokumentu se ipak može uočiti popustljiva politika cara prema pristašama reformacije. Car je svoju politiku vjerojatno odlučio promijeniti zbog tadašnjeg raspoloženja plemića protestanata. Naime, kao što je već bilo i spomenuto u drugom

²⁵³ Reich, 1905., 1 – 5. (https://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Doc.67-ENG-ReligPeace-1555_en.pdf) 36

poglavlju ovoga rada, plemići koji su bili pristaše reformacije su se, zbog nezadovoljstva prouzrokovanog potpisivanjem Augsburškog sporazuma, 1530. godine udružili u Schmalkaldenski savez zbog čega je i izbio Schmalkaldenski rat. Upravo zbog već spomenute činjenice da su u ovom sukobu, zahvaljujući savezu s Francuskom, ostvarili svoju pobjedu, car je vjerojatno bio prisiljen im raditi ustupke. Kao drugi razlog promjene Karlove politike prema protestantima se može uzeti bliski kontakt Carstva s Osmanlijama. Naime, upravo zbog takve pozicije, Carstvo je najviše bilo izloženo njihovima napadima. Zbog toga su Habsburgovci dobili naslov branitelji kršćanstva.²⁵⁴ Naime, do izloženosti Carstva Osmanlijama je došlo nakon što su Habsburgovci pod svoju vlast dobili Češku i Ugarsku.²⁵⁵ Vjerojatno kako bi zadržao lojalnost kneževa i kako bi ih imao na raspolaganju u slučaju ratovanja s Osmanlijama, Karlo im je morao davati ustupke. Kao što se da primijetiti na preambuli dokumenta, u Augsburškom miru se također spominje i Ferdinand I. koji je zastupao sličnu politiku, koja će se opisati u sljedećem potpoglavlju.

4.2. Ferdinand (I.)

Kao što je to činio njegov brat Karlo V., Ferdinand I. Habsurški se je također borio protiv širenja reformacije te je njegova politika u vidu tog pitanja bila, poput politike njegovog brata, represivna. Ferdinand je ovakvu politiku prema reformaciji zastupao iz dva razloga. Prvi razlog njegovog protivljenja reformaciji jest njegova pobožnost. Naime, on je već od mladosti bio gorljivi pristaša katoličke vjere.²⁵⁶ Drugi razlog ovakve njegove politike leži u njegovom državnom pravnom stavu. Naime, Ferdinand I. je vjerovao da bi religiozni razdor u državi, kojeg bi prouzročila reformacija, predstavljao opasnost za austrijsko jedinstvo i za moć zemaljskih kneževa. Ovaj razdor bi, prema Ferdinandu, isto tako bio opasan za njegov obrambeni rat na istoku.²⁵⁷ Zbog toga je Ferdinand I. vjerojatno poduzimao razne mjere kako bi spriječio širenje reforme. Kao što je već bilo spomenuto u drugom poglavlju ovoga rada, Ferdinand I. je najprije to pokušao učiniti izdavanjem dvaju zabrana. Prva zabrana se je ticala tiskanja protestantskih knjiga i bila je izdana 1523. godine. Ta je zabrana rezultirala neuspjehom te je Ferdinand I. 1527. godine izdao novu zabranu protiv luterana i drugih protestantskih nauka.²⁵⁸ Osim donošenja zabrana, Ferdinand I. se je isto tako služio i smaknućima (svrha tih smaknuća je

²⁵⁴ Bertoša, 2004., 40.

²⁵⁵ Bertoša, 2004., 75.

²⁵⁶ Schüssel i Zöllner, 1997., 139.

²⁵⁷ Schüssel i Zöllner, 1997., 139.

²⁵⁸ Schüssel i Zöllner, 1997., 139.

vjerojatno bila suzbijanje širenja reformacije putem zastrašivanja). Tako je naprimjer 1524. godine bio smaknut bogati bečki građanin Kaspar Tauber koji je slijedio protestantsku vjeroispovijest. Osim njega, pogubljeni su također bili značajni anabaptisti Balthasar Hubmaier (1528.) i Jakob Huter (1535.).²⁵⁹ Uz te metode, Ferdinand I. se je isto tako, u suzbijanju reforme, služio vizitacijama. To su bili obilazak i inspekcije crkvenih župa u kojima su sudjelovali i katolički laici.²⁶⁰ Ubrzo je Ferdinand I., uz svoga brata Karla V., zauzeo pomirljivi stav te je pokušao postići konfesionalnu nagodbu, vjerojatno iz razloga već opisanih u prvom potpoglavlju ovoga poglavlja. Tada je došlo do potpisivanja već spomenutog Augsburškog mira 1555. godine kada su bili stvoreni temelji za rješavanje konfesionalnog sukoba.²⁶¹ Ovaj mir je isto tako doveo do podjele kršćanstva na dvije kršćanske vjeroispovijesti. Za vrijeme nadvojvode Ferdinanda I. su bili stvoreni temelji za protureformaciju u Austriji te time i u Svetom Rimskom Carstvu.²⁶² Kao što je već i spomenuto, Ferdinand I. je svoje posjede podijelio među svojim sinovima.

4.2. Politika ostalih Habsburgovaca prema reformaciji

Kao što je već bilo spomenuto u prvom poglavlju ovoga rada, Ferdinand I. je svoje austrijske nasljedne zemlje podijelio među svojim sinovima. Njegov prvi sin Maksimilijan II. je, kao što je već i spomenuto, dobio austrijske dunavske zemlje te češku, ugarsku i carsku krunu. Unatoč tome što je od mnogih ljudi bio smatran potajnim protestantom, Maksimilijan dao svom ocu svečano obećanje da će ostati vjeran katoličanstvu. Iza tog njegovog obećanja stoje politički razlozi.²⁶³ Ovo njegovo obećanje je vjerojatno i obilježilo njegovu unutrašnju politiku. Naime, Maksimilijanova unutrašnja politika je bila kompletno usmjerena na vjeru. Njegova politika prema širenju reformacije je bila manje agresivna od politike njegovih prethodnika. O tome svjedoče njegovi ustupci protestantima. Unatoč tome što je odbio prve zahtjeve protestantskih staleža, Maksimilijan im je naredio da izrade jedinstveni crkveni plan te im je 1571. godine putem asikuracije dodijelio opsežna prava.²⁶⁴ Od tada je plemstvu i njihovim podanicima bilo dozvoljeno obavljanje protestantskih obreda u njihovim dvorcima, kućama i imanjima. Sljedeći Maksimilijanov ustupak protestantima je bilo omogućavanje održavanja javne mise u Beču 1574. godine na kojoj su prisustvovali i građani među kojima je protestantizam tada bio

²⁵⁹ Schüssel i Zöllner, 1997., 139.

²⁶⁰ Schüssel i Zöllner, 1997., 139.

²⁶¹ Schüssel i Zöllner, 1997., 139 – 140.

²⁶² Schüssel i Zöllner, 1997., 140.

²⁶³ Schüssel i Zöllner, 1997., 142.

²⁶⁴ Schüssel i Zöllner, 1997., 142.

prisutan. Maksimilijan II. je na ovakve ustupke vjerojatno pristao zbog svojih političkih stajališta.²⁶⁵ Na Maksimilijanovu odluku o davanju ustupaka protstantima je isto tako utjecala i već spomenuta izloženost njegovih posjeda napadima Osmanlija. Sličnu politiku popuštanja prema širenju reformacije je vodio i njegov brat Karlo kojem je, kao što je već bilo i spomenuto, na upravljanje bila dana Unutrašnja Austrija s austrijskim područjima na Jadranskom moru.²⁶⁶

U Unutrašnjoj Austriji vjerski sukob između protestanata i katolika je poprimio najoštiriji oblik. Zbog toga je nadvojvoda Karlo bio prisiljen davati ustupke protestantskim staležima. Naime, 1572. godine je došlo do uspostavljanja vjerskog mira kojim su protestantskim staležima bile dane razne povlastice. Tim vjerskim mirom su protestantskom plemstvu bili priznati sloboda vjeroispovijesti i pravo držanja propovijednika i škola. Cilj ovoga mira je bilo omogućavanje općeg, kršćanskog i mirovnog sporazuma. S druge strane, ovi ustupci nisu bili dani gradovima i trgovištima.²⁶⁷ Nadvojvoda Karlo se je odlučio na davanje ustupaka protestantima iz još jednog razloga. Naime, u njegovim zemljama je češće dolazilo do sukoba s Osmanlijama. Ti sukobi su podrazumijevali propisivanje novih poreza, za što je Karlo trebao pristanak staleža. Staleži su za svoje odobrenje poreza zahtijevali od nadvojvode Karla da ublaži svoju politiku prema protestantima.²⁶⁸ Unatoč svojoj vjernosti katoličkoj vjeri i savjesti, Karlo je na to pristao te im je 1576. godine iznova odobrio već prije dane ustupke. Sva nadvojvodina obećanja su zabilježili u jednoj libeli čije su odobrenje od nadvojvode iznudili u Brucku na Muri. Ovaj dokument se može protumačiti kao dokument kojim se je, osim dopuštenja održavanja protestantskih misa u Unutrašnjoj Austriji, pismenim putem odobravalala sloboda vjeroispovijesti i u zemaljsko – kneževskim gradovima i trgovištima. Taj dokument je vjerojatno i doveo do najuspješnijeg širenja reformacije na tom području oko 1580. godine.²⁶⁹ Kao što se je moglo uočiti u dosadašnjem izlaganju o vjerskoj politici cara Maksimilijana II. i unutrašnjoaustrijskog nadvojvode Karla, politika Habsburgovaca prema reformaciji je značajno počela popuštati na svojoj represiji i agresivnosti. Kao što se je također moglo uočiti iz dosadašnjeg izlaganja, razlozi tog popuštanja su bili političke i financijske prirode. Do obnavljanja agresivne politike prema širenju reformacije dolazi za vrijeme Maksimilijanovog sina i nasljednika Rudolfa II.²⁷⁰

²⁶⁵ Schüssel i Zöllner, 1997., 142.

²⁶⁶ Schüssel i Zöllner, 1997., 143.

²⁶⁷ Schüssel i Zöllner, 1997., 143.

²⁶⁸ Schüssel i Zöllner, 1997., 143.

²⁶⁹ Schüssel i Zöllner, 1997., 143 – 144.

²⁷⁰ Schüssel i Zöllner, 1997., 145.

Kao što je već spomenuto, Rudolf II. je postao car 1576. godine nakon smrti svog oca Maksimilijana II. S njime je započela politika prema širenju reformacije koja je podrazumijevala katoličku ofenzivu u Donjoj Austriji i Beču.²⁷¹ Na formiranje ovakve careve politike je vjerojatno utjecao njegov odgoj. Naime, u njegovom odgoju su veliku ulogu imali jezuiti. Središte careve politike se je nalazilo u Bavarskom Vojvodstvu. Car je svoju anti-reformatorsku politiku provodio uz pomoć isusovaca (tj. Družbe Isusove) čije su se škole osnivale diljem Njemačke. Te škole su imale bitnu ulogu pri odgoju plemstva.²⁷² Represivnost Rudolfove politike prema reformaciji može se vidjeti u odlukama koje je donosio. Naime, 1578. godine je došlo do zabrane protestantizma u gradovima, trgovištima i nizinama. Nakon slamanja ustanka seljaka (1594. – 1597.) Rudolf se je pri provođenju svoje vjerske politike okrenuo Gornjoj Austriji. Naime, car je ovlastio zemaljskog kapetana Löbla da na tom području započne s provođenjem protureformacije. Sukob između protureformacijskih snaga i lokalnog stanovništva i plemstva je bio intezivan (posebno je bio intezivan u Linzu). Na tom području, kao i u Donjoj Austriji, ta je careva politika rezultirala uspjehom.²⁷³ Rudolf II. je uz to također 1608. godine odbio potvrditi religijske odredbe sadržane u Augsburškom miru iz 1555. godine. Ova careva politika je imala ozbiljne posljedice za Carstvo. Naime, carevo odbijanje potvrde tog mira je dovelo do podjele Njemačke na dvije suprotstavljene lige. Tako su u razmaku od godinu dana nastala dva neprijateljska saveza: Evangelički savez (1608. godine) i Katolička liga (1609. godina).²⁷⁴ Oba saveza su se za pomoć okretala inozemstvu. Evangelički savez je u Francuskoj vidio svog saveznika, dok je Katolička liga kao saveznika doživljavala Španjolsku. Ubojstvo Henrika IV. Francuskog je ipak spriječilo izbijanje općeg sukoba.²⁷⁵ Osim do podjele u Njemačkoj, došlo je i do ustanka Češke protiv careve politike. Naime, tamošnji utrakvisti i protestanti su, zaprijetivši vojnom silom, od cara 1609. godine uspješno iznudili vladarsku povlasticu (Majestätsbrief). Tim dokumentom je češkom stanovništvu zajamčena vjerska sloboda i pravo na gradnju crkava i škola.²⁷⁶ Kao što se može iščitati iz izloženoga, politika Habsburgovaca prema širenju reformacije je za vrijeme Rudolfa II. ponovno poprimila represivni karakter kakav je imala za vrijeme Karla V. i Ferdinanda I. Ovakvu politiku je također provodio njegov nasljednik car Matijaš.

²⁷¹ Schüssel i Zöllner, 1997., 145.

²⁷² Bertoša, 2004., 76.

²⁷³ Schüssel i Zöllner, 1997., 145 – 146.

²⁷⁴ Bertoša, 2004., 76.

²⁷⁵ Bertoša, 2004., 76.

²⁷⁶ Schüssel i Zöllner, 1997., 147.

Politika cara Matijaša prema reformaciji je isto tako bila represivna premda u manjem opsegu. Tome svjedoči već spomenuta careva odluka o zatvaranju dviju evangeličkih crkava u Češkoj. Naime, do zabrane je došlo zbog različitih interpretacija već spomenutog dokumenta vladarske povlatice (Majestätbrief). Naime, kao što je već i spomenuto, tim dokumentom je češkim protestantima bila dopuštena gradnja crkava na kraljevskim dobrima. Problem je nastao kada su protestanti u ta dobra ubrajali i crkvena dobra što je naišlo na prigovore katolika. Zbog toga je car donio odluku od zatvaranju gradilišta protestantskih crkava u Braunauu i Klostergrabu koje su se nalazile na crkvenom posjedu zbog čega je došlo do Praške defenestracije 1618. godine.²⁷⁷ Ovo je vjerojatno utjecalo na ublažavanje careve politike prema protestantima. Kao dokaz tome može poslužiti činjenica da je car, prema savjetu Melchiora Klesla koji je tada bio član Tajnog vijeća, započeo pregovore s ustanicima koji su završili neuspjehom. Puno agresivniju politiku prema reformaciji će zauzeti njegov nasljednik Ferdinand II. koji će, kao što je to već spomenuto u prvom poglavlju, započeti Tridesetogodišnji rat.²⁷⁸

Nadvojvoda Ferdinand II. Je od oca na upravu dobio Tirol i Prednju Austriju. Kao što su to činili Karlo V. i njegov otac, Ferdinand II. je isto tako vodio represivnu politiku protiv reformacije i njenog širenja. Za razliku od svoje braće, njemu je pošlo za rukom ukloniti protestantizam. Razlog tome leži u činjenici da je većina tamošnjeg stanovništva ostala vjerna katoličkoj vjeri.²⁷⁹ One stanovnike koji su prihvatili protestantizam je prisilio da se vrte staroj vjeri. Osim prisile, Ferdinand II. je svoju represivnu politiku prema širenju reformacije provodio na način da je zatvarao protestantske škole i crkve. Uz to su se u području pod njegovom upravom spaljivale protestantske knjige. Iz njegovih zemalja su se isto tako protjerivali i protestantski propovjednici.²⁸⁰ Kao najbolji dokaz za represivnost politike Ferdinanda II. protiv refomacije i njenog širenja može poslužiti njegov dekret o izgonu protestanata iz 1599. godine. Taj dekret se nalazi u Arhivu Republike Slovenije. Puni naziv dekreta na slovenskom jeziku glasi General nadvojvode Ferdinanda o izgonu Luteranov iz njegovih dednih dežel. Gradec. 12. novembra 1599. Ovaj dokument je pisan goticom te je otisnut na papiru s vodenim znakom dvoglavog orla.²⁸¹ Kao što navodi Čutić Gorup u svom radu Dekret nadvojvode Ferdinanda iz 1599. o izgonu protestanata, u prvom dijelu dokumenta (od 5. do 20. retka) se tvrdi da su katolički dušobrižnici, svećenici i biskupi ugroženi i stalno

²⁷⁷ Schüssel i Zöllner, 1997., 149.

²⁷⁸ Schüssel i Zöllner, 1997., 149 – 150.

²⁷⁹ Schüssel i Zöllner, 1997., 143 – 144.

²⁸⁰ Schüssel i Zöllner, 1997., 143 – 145.

²⁸¹ Čutić Gorup, 2009.,79. i 83.

napadani od strane protestantskih (u izvoru se navode kao nekatolički sektaški krivi učitelji) propovjednika i svećenika. Dalje u tom djelu, prema autorici, nadvojvoda zahtijeva njihovo udaljavanje s trgova, imanja te crkava i njihovih imanja u svrhu sprječavanja širenja protestantizma (tj. krivog učenja).²⁸² U drugom dijelu se, prema autorici, tj. u recima 20 – 25 navodi razlog objavljivanja dekreta te se navodi da će u slučaju pružanja otpora ovome dekretu te nastavljanja širenja refomatorskih ideja optuženici biti stavljani pred sud.²⁸³ U djelu u kojem se navodi sankcija, kako to navodi autorica u svom radu, navode se kazne za propovjednike i njihove pristaše. Prema nalogu, protestantski propovjednici će biti protjerani a njihovi pristaše će, osim što će biti protjerani i uhićeni, izgubiti svu svoju imovinu. Prema autorici, u tom djelu nadvojvoda naređuje svim svojim podanicima da se drže tog dekreta i da ne djeluju protiv njega jer će u protivnom biti kažnjeni. U završnom dijelu dokumenta se, prema opisu autorice, navode općeniti podaci o dekretu (mjesto i datum tiskanja, potpisnici i sl.)²⁸⁴ Iz ovoga izvora se najbolje može uočiti agresivnost Ferdinandove politike u vidu širenja reformacije. Naime, prema dekretu, vojvoda je upravo protjerivanjima propovjednika i prijetnjom uhićivanjem i oduzimanjem imovine htio spriječiti širenje reformacije na svom području. Iz svih nadvojvodinih postupaka se može izvući zaključak da je nadvojvoda jako dobro shvaćao prirodu širenja reformacije te je prema tome nastojao spriječiti njeno širenje. Ferdinand II. se svoje represivne politike protiv reformacije držao i nakon što je naslijedio Matijaša na mjestu cara. O tome najbolje govori njegov odnos prema Češkoj nakon gušenja njene pobune kojom je započeo Tridesetogodišnji rat. Taj car je poništio sve povlastice koje je Češka dobila. To je značilo da su tamošnji protestanti izgubili sve svoje dosadašnje povlastice.²⁸⁵ Drugi pokazatelj careve represivne politike prema reformaciji jest donošenje Restitucijskog edikta 1629. godine. Tim ediktom se je ustvari zahtijevalo od protestantskog plemstva pridržavanje odredaba Augsburškog vjerskog mira na korist katolika. Naime, protestanti su katolicima morali vratiti sva crkvena imanja do kojih su putem otimanja došli nakon 1555. godine.²⁸⁶ Još jedan vjerojatan razlog leži u carevom stavu prema kojem uvođenje apsolutističkih oblika pridonosi slamanju protestantski orijentiranih tj. neprijateljskih i politički nepouzdanih staleža.²⁸⁷ Ovakav carev postupak je za posljedicu imao ustanak protestantskih plemića te njihovo kasnije udruživanje sa Švedskom u već spomenutom ulasku u Njemačku.²⁸⁸ Godine 1637. je umro

²⁸² Ćutić Gorup, 2009., 83.

²⁸³ Ćutić Gorup, 2009., 84.

²⁸⁴ Ćutić Gorup, 2009., 84.

²⁸⁵ Schüssel i Zöllern, 1997., 151.

²⁸⁶ Schüssel i Zöllern, 1997., 151 – 152.

²⁸⁷ Schüssel i Zöllern, 1997., 154.

²⁸⁸ Schüssel i Zöllern, 1997., 152.

Ferdinand II. te ga je na carskom prijestolju naslijedio Ferdinand III. za vrijeme kojeg dolazi do značajne promjene politike Habsburgovaca prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu.²⁸⁹

Do promjene u politici Habsburgovaca prema reformaciji i njenom širenju dolazi na kraju Tridesetogodišnjeg rata. Tada je funkciju cara obnašao Ferdinand III. On je slijedio politiku identičnu onoj njegovog oca. Njegova politika se je razlikovala od one njegova oca po tome što je ona bila promišljenija.²⁹⁰ To se pogotovo može primijetiti po tome kako je završio Tridesetogodišnji rat. Naime, kao što je spomenuto, cara su na kraju rata napustili svi carski kneževi zbog čega je car Ferdinand III. bio prisiljen potpisati Westfalijski mir 1648. godine. Taj dokument se je sastojao od dva odvojena ugovora od kojih je jedan bio sastavljen od strane katoličkih država u Münsteru dok su drugi ugovor sastavile reformatorske države u Osnabrücku. Ovaj mir je imao značajan utjecaj na cijelu Europu. Naime, ovim mirom se je u Europi ustanovio novi politički, vjerski i teritorijalni ustroj.²⁹¹:

Kao što se može vidjeti proučavanjem navedenog izvora, ugovor započinje molitvom i opisom prilika koje su dovele do sklapanja ugovora. Ugovor se sastoji od 17 članaka od kojih se svaki bavi pojedinačnom temom.²⁹² U prvom članku ugovora se navode potpisnici ugovora (car Ferdinand III. i švedska kraljica). Drugi članak ugovora se bavi amnestijom i prekidom neprijateljstva između potpisnika ugovora. Treći članak ugovora se bavi povratkom vladarskih prava dok se četvrti članak ugovora bavi Palatinatom. Peti i sedmi članak se bave uređivanjem vjerskih odnosa u Svetom Rimskom Carstvu dok se šesti članak ugovora bavi međusobnim odnosima između Švicarske i Svetog Rimskog Carstva. Kao što se može vidjeti iz vjerskih odredbi ovoga dokumenta, car Svetog Rimskog Carstva je zauzeo jedan posve drugačiji stav od svojih prethodnika prema kojem je oblikovao svoju politiku prema širenju reformacije. Ta se je politika, kao što se može zaključiti iz proučavanja ovoga izvora, temeljila na toleranciji i prihvaćanju protestanata kao sljedbenika nove legitimne vjere. Prvi trag takve politike se može iščitati iz 19. točke četvrtog članka sporazuma. Naime, prema toj točki, kao što se može iščitati iz izvora, sljedbenicima reformacije se dopušta da javno i privatno prakticiraju svoju vjeru čime je car vjerojatno omogućio veće širenje reformacijskog nauka. Iz ovoga se može izvući zaključak da su putem ovog sporazuma protestanti uspjeli izboriti slobodu vjeroispovijesti

²⁸⁹ Schüssel i Zöllern, 1997., 154.

²⁹⁰ Schüssel i Zöllern, 1997., 154.

²⁹¹ Bertoša, 2004., 82.

²⁹² Brady i Tanaka, 2009., 2 – 11. (https://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/87.%20PeaceWestphalia_en.pdf)

(luterani, kojima je sloboda vjeroispovijesti bila dozvoljena još Augsburškim vjerskim mirom i kalvini). Kao sljedeći znak Ferdinandove tolerantne politike prema reformaciji se može shvatiti 52. točka istog članka tj. ona o amnestiji za austrijske podanike. Naime, kao što se može iščitati iz spomenute točke, amnestija je bila osigurana za sve podanike Carstva bez obzira na njihovu vjeru dokle god slijede zakone Carstva. Iz ovoga se može izvući zaključak da je car i pristašama reformacije dodijelio amnestiju što je vjerojatno omogućilo bolje širenje reformatorskog nauka u Svetom Rimskom Carstvu. Peti i sedmi članak, kao što se da primijetiti daju nam bolji uvid u promjenu politike Habsburgovaca prema reformaciji i njenom širenju u njihovom carstvu. Naime, u petom članku se daju razna prava pristašama reformacije te ih se stavlja u ravnopravan položaj s katolicima. Prema točkama 34., 35. i 36. petog članka ugovora iz Osnabrücka određuju se prava podanika koji ne slijede vjeru njihovih gospodara. Prema njima se zauzima tolerantan stav. Kao što se da iščitati iz točke 34., tim podanicima su se omogućili sloboda savjesti i javno prakticiranje vjere te se je prema njima morao zauzeti tolerantan stav. Naime, prema toj točki, podanici koji su, na primjer, na posjedu plemića katolika do potpisivanja mira potajno slijedili protestantsku vjeru (što je bilo protivno prije uspostavljenom principu cuius regio eius religio), nakon potpisivanja mira su mogli javno, bez straha od osude i kazne, prakticirati svoju vjeru. Prema 35. točki petog članka ugovora, koja se bavi jamstvom vlasništva podanika koji ne slijede vjeru svoga gospodara, takvi podanici nisu bili isključivani iz trgovačkih i obrtničkih zajednica te su im bila osigurana prava koja su imali njihovi sunarodnjaci (nasljedno pravo i pravo na zdravstvenu skrb i sl.). Točka 36. je omogućavala takvim podanicima da, u slučaju da im gospodar naredi da se isele iz njegovog posjeda, slobodno raspolažu svojom imovinom. Iz ovoga se također može iščitati ublažavanje politike Habsburgovaca prema pristašama reformacije. U tom ugovoru je, kako je već i spomenuto, privremeno ublažen spomenuti princip. Ove točke petog članka također dokazuju promjenu u politici Habsburgovaca prema reformaciji i njenom širenju. Naime, bez obzira što više nisu boravili na zemlji plemića katolika, podanici protestanti su putem komunikacije s drugim stanovnicima svog prijašnjeg kraja mogli doprinijeti širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu. Kao što je već i spomenuto, sedmi članak ugovora iz Osnabrücka također nam može dati uvid u promjenu politike Habsburgovaca prema reformaciji i njenom širenju. Prema prvoj točki tog članka, uz pristaše Lutherovog nauka se kao službena religija priznaje nauk koji se u ugovoru naziva reformirani. Ovaj naziv se u ugovoru iskoristio za kalvinizam, koji je prema ovom ugovoru postao službeno priznatom religijom Carstva.²⁹³ Iz spomenutih

²⁹³ Bertoša, 2004., 82.

članaka ugovora iz Osnabrücka se može izvući zaključak da je vladavina Ferdinanda III. označila početak pomirljive politike prema reformaciji koja se je temeljila na toleranciji njenih pristaša i njihovom jednakom položaju naspram katoličkih podanika Svetog Rimskog Carstva.

Kao što se može zaključiti iz svega izloženoga, politika Habsburgovaca prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu je bila promjenjivog karaktera. Naime, za vrijeme vladavine Karla V. i Ferdinanda I. politika prema širenju reformacije u Carstvu se je uglavnom temeljila na represiji te kasnije na kompromisu (Augsbuški vjerski mir iz 1555. godine). Tu politiku su slijedili Ferdinandovi sinovi car Maksimilijan II. i nadvojvoda Karlo II. koji će tek kasnije pokrenuti protureformaciju u Unutrašnjoj Austriji. Represivna politika Habsburgovaca prema širenju reformacije se ponovno pojavljuje za vrijeme vladavine cara Rudolfa II. i cara Ferdinanda II. Do konačnog kraja represivne politike prema širenju reformacije dolazi na kraju Tridesetogodišnjeg rata. Naime, zahvaljujući Westfalijskom miru sklopljenom 1648. godine, za vrijeme vladavine cara Ferdinanda III., dolazi do politike Habsburgovaca prema širenju reformacije koja je imala tolerantan karakter prema reformaciji i pozitivan odnos prema njenom širenju.

5. ZAKLJUČAK

Kao tema ovoga diplomskoga rada se je obrađivala politika Habsburgovaca prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu. Pri pisanju ovoga rada su se kao primarni izvori koristili nalog Karla V. o potpunom uništenju raskola i sekta iz 1550. godine, Augšburški vjerski mir iz 1555. godine i Westfalijski mir iz 1648. godine. Ranonovovjekovna povijest Svetog Rimskog Carstva. je započela krunidbom Maksimilijana I. Habsburškog za cara. Za vrijeme vladavine cara Maksimilijana I. Habsburškog Habsburgovci su postali najutjecajnija dinastija u Europi. Kao početak reformacije se može uzeti 1517. godina kada je Martin Luther na vrata wittenberške crkve pribio svoj tekst usmjeren protiv prodaje oprosta. Lutherove teze su svi staleži shvaćali na različite načine. Luther je isto tako uživao podršku plemstva i narodnih masa. Protiv reformacije se je okrenuo car Svetog Rimskog Carstva Karlo V. koji je putem Wormskog edikta iz 1521. godine Luthera proglasio heretikom i prognanikom. Godine 1555. je, nakon rata između plemića pristaša reformacije i cara, bio sklopljen Augšburški vjerski mir kojim se potvrdilo pravo plemića da određuju vjeru svojih vjernika. Crkva je na reformaciju na početku reagirala blago. Kasnije je njena reakcija eskalirala te je Luther, zajedno sa svojim pristašama, putem papine bule 1521. godine bio službeno ekskomuniciran iz Crkve. Refomacija se je širila Svetim Rimskim Carstvom zahvaljujući plemstvu i tisku. Politika Habsurgovaca je prema širenju reformacije bila promjenjivog karaktera. Naime, za vrijeme Karla V. i Ferdinanda I. je ona uglavnom bila represivne prirode, dok je za vrijeme Ferdinandovog sina Maksimilijana II. bila pomirljive prirode. Do represivne politike ponovno dolazi za vrijeme vladavine cara Rudolfa II. i Ferdinanda II. Do tolerantne politike prema reformaciji i njenom širenju dolazi za vrijeme vladavine cara Ferdinanda III. Iz svega toga se može izvući zaključak da je politika Habsburgovaca prema širenju reformacije u Svetom Rimskom Carstvu bila promjenjivog karaktera s obzirom na političke okolnosti.

6. LITERATURA

a) Primarni izvori

1. Nalog cara Karla V. o potpunom uništenju raskola i sekti iz 1550. godine (RIIF – 80 – 1786)
2. Brady, T. A. (ed.) i Tanaka, J. K. (ed.), *Peace Treaties of Westphalia (October 14/24, 1648.)*, u: *German History in Documents and Images*, vol. 1, Indianapolis: Hackett, 2009. (https://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/87.%20PeaceWestphalia_en.pdf) – pristupljeno: 29.08.2024.
3. Reich, E., *The Religious Peace of Augsburg*, u: *German History in Documents and Images*, vol. 1, London: P. S. King & Son, 1905. (https://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Doc.67-ENG-ReligPeace-1555_en.pdf) - pristupljeno: 01.09.2024.

b) Sekundarni izvori

1. Bertoša, S., *Svjetska povijest modernoga doba s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Zagreb: Profil Internationa, 2004.
2. Belloc, H., *Kako je nastala reformacija*, Zagreb: Naklada Benedikta, 2012.
3. Collinson, P., *Reformacija – kratka povijest*, Zagreb: Alfa d. d., 2008.
4. Chaunu, P., *Vrijeme reformi – religijska historija i civilizacijski sistem*, Zagreb: Biblioteka Historia, 2002.
5. Ćutić Gorup, M., *Protestanti u austrijskoj Istri: Odjeci ili pokret?*, u: *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske*, 4. i 5., Rijeka: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Rijeci, 2009. – 2010., 54 - 64
6. Ćutić Gorup, M., *Dekret nadvojvode Ferdinanda iz 1599. o izgonu protestanata*, u: *Croatiana Christiana Periodica*, 23, br. 63, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009., 77 – 85
7. Ćutić Gorup, M., *Kapetani i namjesnici Pazinske knežije kao zaštitnici reformacije*, u: Grozdanov, Z. (ur.) i Schumann, M. (ur.), *Reformacija: globalni događaj u lokalnoj perspektivi*, Zagreb: Teološki fakultet, 2020., 117 – 131
8. Duffy, E., *Sveci i grijешnici – povijest papa*, Rijeka: Otokar Keršovani, 1997.

9. Grah, I., Pazinski kraj u izvještajima pićanskih i porečkih biskupa Svetoj stolici (1588. – 1780), u: *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. 26., Pazin – Rijeka: Istratisak Pazin, 1983., 201 – 218
10. Jembrih, A., *Stipan Konzul i njegovo djelo – uz 500. obljetnicu rođenja (1521. – 2021)*, Zagreb: Folia Protestantica Croatica, 2023.
11. Noël, J. F., *Sveto Rimsko Carstvo*, Zagreb: Barbat, 1998.
12. Pirenne, H., *Povijest Europe – od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Split: Marjan Tisak, 2005.
13. Raiser, K., *500 godina reformacije diljem svijeta*, Zagreb: Agam, 2017.
14. Roberts, J. M., *Povijest Europe*, Zagreb: Agam, 2002.
15. Schüssel, T. i Zöllner, E., *Povijest Austrije*, Zagreb: Barbat, 1997.
16. [www.enciklopedija.hr \(https://www.enciklopedija.hr/clanak/maksimilijan-i-habsburški\)](https://www.enciklopedija.hr/clanak/maksimilijan-i-habsburški) – pristupljeno: 03. 06. 2024.
17. [www.enciklopedija.hr \(https://www.enciklopedija.hr/clanak/19254\)](https://www.enciklopedija.hr/clanak/19254) – pristupljeno: 03. 06. 2024.
18. [www.enciklopedija.hr \(https://www.enciklopedija.hr/clanak/habsburgovci\)](https://www.enciklopedija.hr/clanak/habsburgovci) – pristupljeno: 06.06.2024.
19. [www.enciklopedija.hr \(https://www.enciklopedija.hr/clanak/indulgencija\)](https://www.enciklopedija.hr/clanak/indulgencija) – pristupljeno: 07.06.2024.
20. [www.enciklopedija.hr \(https://www.enciklopedija.hr/clanak/bad-urach\)](https://www.enciklopedija.hr/clanak/bad-urach) – pristupljeno: 06. 07. 2024.

